

SKARABORGARE – FINNS DOM?

SKARABORGARE – FINNS DOM?

Karl-Erik Tysk (red.)

Boken är tryckt med bidrag från

Kungl. Patriotiska sällskapet
Grevillis fond

Skaraborgs Akademi
Sekreterare Karl-Erik Tysk
karlerik.tysk@gmail.com

© Författarna och Skaraborgs Akademi
Omslagsbild: Vas av Eva Ullberg
Tryckt av Solveigs tryckeri, Skara 2016
ISBN 978-91-974744-5-2

Innehåll

Förord	7
Karl-Erik Tysk	
Ett nytt svenskt helgon	9
Bengt Knutsson	
Från det obemärkta till det bemärkta	19
Lars Bäckström	
Skaraborg i perspektiv	31
Carl Henrik Ohlsson	
Världens Skaraborgare visar vägen	49
Sören Häggroth	
Sveriges mest betraktade konstnär	59
Marianne Ahrne	
Skaraborgare	67
Sören Holmberg	
Fältmarskalken som nästan var skaraborgare	79
Jan Mårtenson	
Skaraborgs meste bolsjevik	95
Bengt Knutsson	
Slump eller determinism	109
Åsa Brandt	
Vad gör en glasblåsarpipa från Småland i Skaraborg	127
Karl-Erik Tysk	
Från Poznań via Montevideo till Falköping	133
Författarna	155
Skaraborgs Akademi	159
Hedersskaraborgare	160
Skrifter utgivna av Skaraborgs Akademi	161

Förord

Alla svenskar bor i Sverige. Det svaret fick en yngre svenskbybo från Zmijivka i Ukraina, när hon besökte den svenska ambassaden i Kyjiv, presenterade sig som svensk och undrade om hon kunde flytta till Sverige. Det verkar som ett svar i modernistisk anda. Hon hade under hela sitt liv upplevt sig och även betecknats som just svensk samt dessutom talat språket. Och hon kommer att fortsätta att göra det, den stelbenta svenska byråkratin till trots. Tillämpat på skaraborgare: Bor alla skaraborgare i Skaraborg? Men många i förskingringen känner sig nog som skaraborgare, även om de råkar bo i Göteborg eller Malmö med omgivningar. Kanske de till och med talar västgötska med skaraborgsk klang.

Men modernismen tog en lingvistisk vändning. Är frågan om vem som är skaraborgare ett problem för bibliotekarier var de skall placera böcker, som filosofiprofessorn Stig Kanger en gång sade apropå frågan Vad är kunskapsteori?. Gäller det också skaraborgare? Skall vi lämna problemet till dem som klassificerar böcker?

Måhända är det bäst att i postmodernistisk anda göra som det står i en del matematik- eller logikböcker: Beviset överlämnas till läsaren.

Ja, vilka är skaraborgare och finns dom överhuvudtaget? Skaraborg tycktes ha försvunnit genom en administrativ reform. Men ryktet om dess död var betydligt överdrivet. Det må också gälla skaraborgare.

I den här boken presenteras ett antal personer som åtminstone någon gång bott eller arbetat i Skaraborg – eller nästan där. Inte alla är födda där och inte alla har talat det språk som varit så karaktäristiskt för området. Alla har nog inte känt sig som skaraborgare. Men de uppfyller säkert några av de kriterier som antytts. De har vistats inom Skaraborgs gränser, känt sig som skaraborgare eller skulle som minnes-tecknade ha hamnat bland skaraborgslitteratur, om det finns något sådant signum. Men vad vore vi, om de ej varit till?

Jan Mårtenson som gav boken dess titel, tänkte nog på filmen *Änglar – finns dom?*. Och nog är det något änglalikt över skaraborgare. I en dikt jämför författaren Lars Gustafsson änglar med fåglar. Fåglar är alltid på väg men änglar är alltid framme. Just så är det. En riktig skaraborgare behöver inte fundera vart han är på väg. Han är alltid framme – i Skaraborg. Transmodernistiskt om du så vill.

Redaktören

KARL-ERIK TYSK

Ett nytt svenskt helgon

När påven i vanliga fall i audiens tar emot prefekten för Kongregationen för helgonförklaringar är det ingenting som väcker svenska medias uppmärksamhet. Men när han den 14 december i fjol tog emot kardinal Angel Amato gav det genljud också bland lokaltidningarna i Skara stift.

Ett av ärendena gällde en helgonförklaring. Det officiella tillkännagivandet lød: "Under audiensen bemyndigade den helige Fadern kongregationen att utfärda följande dekret: Miraklet som tillskrivits den saliga Maria Elisabeth Hesselblads förbön, grundare av Den allraheligaste Frälsarens orden av den heliga Birgitta, född i Fåglavik (Sverige) den 4 juni 1870 och död i Rom den 24 april 1957."

I Vatikanradions meddelande betonas särskilt tre drag i Maria Elisabeths gärning: meditationen, omsorgen om behövande och den ekumeniska dialogen. I rubriken talas det till och med om henne som en pionjär för den ekumeniska dialogen.

Den romersk-katolska kyrkan får därmed under 2016 ett nytt helgon, det andra, kanoniserade, svenska. Det första var naturligtvis Birgitta Birgersdotter som kanoniserades redan 1391. Den svensk som vill vara litet stolt kan kanske säga att Sverige får sitt andra romersk-katolska helgon. Många av de andra svenskar som kallas för heliga är inte kanoniserade av påven utan av en lägre instans. En kvinna, Ingegerd Olofsdotter, tycks ha helgonförklarats av den ortodoxa kyrkan.

Själv kom jag för första gången i kontakt med Maria Elisabeth Hesselblad genom att jag i början av 1980-talet fick en bok på italienska av Birgittasystarna i Assisi, *Maria Hesselblad* (1977), som till största delen är en samling av brev från Maria Elisabeth till olika personer framför allt inom familjen och särskilt till system Eva. Sedan berättade numera framlidne rektorn vid Sigtunaskolan, Sven Gunnard, om sina möten med Moder Elisabeth, när han under några år tjänstgjorde som svensk lektor i Rom och bodde på Via di Monserrato. Det var inte särskilt svårt att förstå att denna kvinna var något alldeles exceptionellt.

När Maria Hesselblad föds i Fåglavik i Västergötland, går det inte att hitta någon barnmorska som kan hjälpa till vid födseln, utan man får lita till en gammal kvinna som hette Stina. Hon lindar in det nyfödda barnet i en filt och lägger det på stenen framför kakelugnen. När modern undrar varför, säger kvinnan att barnet kommer att bli något alldeles särskilt. Först långt senare lyfts denna händelse fram som ett märkligt förebud.

På grund av ekonomiska svårigheter tvingas familjen, som kom att omfatta tretton barn, att flytta först till Falun för att sedan återvända till Västergötland, där Maria som äldsta syskon får ta plats hos en guldsmed i Skövde för att hjälpa till med familjens mycket ansträngda ekonomi. Också detta kommer att infogas som en väsentlig del av det som formade det blivande helgonet.

Vid sexton års ålder arbetar Maria i en familj i Karlsborg, men redan i juni 1888 ger hon sig av till Amerika. Hon börjar så småningom studera till sjuksköterska på Theodore Roosevelt Hospital i New York. Kontakten med den romersk-katolska kyrkan resulterar så småningom i att Maria konverterar i augusti 1902. Hon börjar förstå meningen med den kärlek som kommer till uttryck i Kristi lidande och vill som svar själv offra sig för denna kärlek.

Under 1903 besöker hon för första gången Rom och får tillfälle att komma till Birgittahuset vid Piazza Farnese och det karmelitkloster som nu finns där. Under sitt fortsatta arbete drabbas hon av blödande magsår. Efter en tids sjukdom återvänder hon till Rom 1904 och lever med karmeliterna. Hon plågas även här under långa tider av sjukdom. Hon blir så vigd till birgittinnunna och tar namnet Elisabeth. Hennes sjukdom tycks bidra till den andliga styrka hon utvecklar. Hon accepterar sitt lidande utan att klaga.

Så småningom reser hon och besöker de nio Birgittinkloster som återstår i Europa. I september 1911 kan hon ta emot tre systrar i en ny gemenskap med karitativ inriktning. Den 4 mars 1920 blir den nya grenen av Birgittinorden godkänd. Moder Elisabeth kommer till Sverige i samband med 550-årsfirandet av den heliga Birgittas död 1293. Då tillkommer Vilohemmet i Djursholm. (Gästhemmet i Vadstena grundas 1935, då Moder Elisabeth med sex systrar kommer till Sverige.)

I april 1931 går så Moder Elisabeths dröm i uppfyllelse. Hon får ta över Birgittahuset vid Piazza Farnese. Det blir nu moderhus för den nya grenen av Birgittinorden. Det blir en plats dit kristna från olika konfessioner söker sig. Moder Elisabeth har, som påpekats, ett ekumeniskt sinnelag och längtade redan

som barn efter den dag då kristenheten åter skulle vara ett.

Under andra världskriget tar moder Elisabeth emot många som söker skydd i klostret. Hon lyckas också, säkert tack vare sin starka personlighet, hålla den tyska ockupationsmakten borta. Inte minst kommer detta flera judar till del. För denna sin humanitära insats skulle Moder Elisabeth postumt av Yad Vashem i Jerusalem 2004 få hederstiteln Rättfärdig bland folken. För sitt humanitära arbete får hon också en rad andra utmärkelser.

Moder Elisabeth avlider i Rom och ligger begravd i Birgittahuset.

Processen som skall leda fram till saligförklaring och kanonisation inleds i Rom 1987. Den fjärde februari 1988 blir hon Guds tjänarinna (*Serva Dei*). Drygt tio år senare, den 2 mars 1999, får hon titeln Vördnadsvärd (*Venerabilis*), som en erkänsla för att hon varit ett kristet dygdemönster.

Så kommer saligförklaringen den 9 april 2000 i Peterskyrkan, där även några särskilt inbjudna från Skara stift deltar. Men det hela fortsätter naturligtvis och förs nu fram till det som sannolikt kommer att ske under det här året.

Det kan vara intressant att se hur Moder Elisabeth själv såg på sitt liv. I ett brev till systemen Eva talar hon om hur hon letts på vägar som hon från början inte alls hade tänkt sig:

Vem skulle tro att jag skulle leva så länge: jag kom till Rom för 45 år sedan för att dö. Men det var en annan död Gud menade: att dö för det jordiska och sträva efter det eviga. Jag har sökt att alltid följa den manande rösten att göra Guds vilja. Detta kan vara svårt att förstå för dem som står utanför Moder Kyrkan. Man kan inte forma eller välja ett liv som mitt genom egen vilja. Här är det Guds vilja som råder över alla mänskliga intressen. Gud har inte tillåtit mig se på förhand de otaliga svårigheter, som skulle möta mig, men ingivit mig en förtröstan, som intet kunde störa. I evigheten får vi se Guds mening. (Brev till systemen Eva den 19 maj 1949)

Men samtidigt som hon underordnade sig den gudomliga viljan, är det uppenbart att hon själv ägde en mycket stark vilja, som i viss mån liknade den som hos hennes namnkunniga föregångare ibland visade sig avgå med seger, också över Guds. Med hjälp av denna vilja övervann hon de svårigheter hon ställdes inför, inte minst i sina försök att återföra orden till Rom och till Sverige och den sjukdom hon hade att kämpa mot.

I sin predikan vid gudstjänsten den 9 april 2000 sammanfattade påven Johannes Paulus II på ett utomordentligt koncentrerat sätt Moder Elisabeths gärning ur katolsk synvinkel:

Guds löften infrias också på ett underbart sätt i Maria Elisabeth Hesselblads liv. Liksom sin landsmaninna, den heliga Birgitta, förvärvade även hon en djup förståelse för korsets visdom genom bön och genom händelser i sitt eget liv. Hennes tidiga erfarenhet av fattigdom, hennes kontakt med de sjuka som gjorde intryck på henne genom sitt lugn och sin förtröstan på Guds hjälp och hennes uthållighet trots många motgångar då hon skulle grunda Den allra-heligaste Frälsarens orden av den heliga Birgitta lärde henne att korset är centrum i det mänskliga livet och den slutliga uppenbarelsen av vår himmelske Faders kärlek. Genom att ständigt meditera över Guds ord blev syster Elisabeth styrkt i sitt beslut att arbeta och be för att alla kristna skall bli ett (se Joh 17:21). Hon var övertygad om att de genom att lyssna till den korsfäste Kristus skulle komma samman till en hjord under en herde (se Joh 10:16), och från första början ägnade sig hennes stiftelse, som karaktäriseras av eukaristin och den marianska fromheten, åt den kristna enheten genom

bön och evangeliskt vittnesbörd. Må Gud genom den saliga Maria Elisabeth Hesselblads, pionjär inom ekumeniken, förbön välsigna och låta kyrkans ansträngning att skapa en allt djupare gemenskap bära frukt och befrämja ett allt mer verksamt samarbete mellan alla Kristi lärjungar. (Min översättning)

Denna passus i påvens predikan kan väl betraktas som den officiella katolska synen på vem Moder Elisabeth är.

Söndagen den 5 juni 2016 helgonförklarades Maria Elisabeth Hesselblad av påven Franciskus vid en mässa på Petersplatsen i Rom. Påven sa då bland annat:

Kyrkan ger oss idag två av sina barn som är föredömliga vittnen till uppståndelsens mysterium. Båda kan för alltid sjunga med psalmistens ord: "Du vände min dödsklagan i dans/Herre, min Gud, jag skall alltid prisa dig.

Det är naturligtvis inget nyuppfunnet feministiskt initiativ som har medfört att den romersk-katolska kyrkan nu lanserar Moder Elisabeth som helgon. Det är snarast ett urgammalt kristet, feministiskt alternativ.

Ett helgon är en människa som har visat heroiska dygder och levt i trohet mot den gudomliga nåden och därför befinner sig i Guds närhet i himlen i väntan på uppståndelsen (endast den Heliga Jungfrun är med kropp och själ upptagen i himlen). Vid en helgonförklaring erkänner och förklarar påven, som idag är den ende som kan göra detta inom den katolska kyrkan, efter en omfattande undersökning, att detta gäller en viss människa. Apostlarna och martyrerna, de som gett sitt liv för sin tro, var de första att betraktas som helgon i denna mening. Än idag behöver kyrkan inget mirakel för dem som dött martyrdöden. För en saligförklaring av en icke-martyr krävs ett sådant mirakel och ytterligare ett för helgonförklaring.

Dels är helgonförklaringen ett erkännande av att en människa nått denna gemenskap med Gud (eller att hon allmänt anses ha nått denna gemenskap), dels är den en förklaring av detta. I kanonisationsformeln använder påven orden "förklarar" (*decernimus*) och "bestämmer" (*definimus*). Han gör det med den auktoritet han har genom sitt ämbete. Ytterst skulle man kunna säga att den auktoriteten vilar på vad Jesus sa till lärjungen Petrus vid Caesarea Filippi (Matt 16).

Det handlar således inte bara om att kyrkan som sådan framhåller att en person är ett föredöme som

de kristna kan se upp till. Det är en i högsta grad ontologisk deklaration som talar om att en människa faktiskt befinner sig så nära Gud man innan uppståndelsen kan göra.

Därmed är Moder Elisabeth inte bara en förebild för andra kristna utan genom sin förbön deltar hon, enligt kyrkan, aktivt i det fortsatta arbetet för Guds rike.

BENGT KNUTSSON

Från det obemärkta till det bemärkta

Arne Zetterstens underbara resor genom livet

Att själva *anslaget* är centralt för varje typ av skrivande är allom bekant. Det börjar med rubriken. Den skall, som det arabiska visdomsordet säger, vara "kort men fylld av hänsyftningar".

Inför uppgiften att teckna konturerna av Arne Zetterstens liv har jag visserligen fastnat för en huvudrubrik men tvekat inför underrubriken. Flera alternativ har stått till buds. Här några: "Arne Zettersten, västgöten som lärde jordens folk hur man talar engelska" eller (med hänsyftning på Arnes bok *Tolkien – min vän Ronald och hans världar*) "Arne Zettersten och hans världar". Underrubriken skulle också ha kunnat vara "Arne Zettersten, mannen som siktade högt och alltid tog sig över ribban". Att jag

slutligen fastnat för "Arne Zetterstens underbara resor genom livet" beror på metaforen "resa"; den är, med viss snegling på *Gulliver's Travels* (och den svenska titeln) tillämplig på Arne. Han gjorde från allra första början – och skulle så fortsätta – olika "resor" och kom därtill, symboliskt nog, att kröna sin karriär med hövdingaskapet i Travellers' Club i Malmö.

Arne Zettersten avled 2015. Inte många människor blir efter sin död föremål för så många hyllningar som han. I minnesord efter minnesord, och från de mest skilda håll, vittnades om Arnes bedrifter och storhet. I all enkelhet vill jag här söka en annan infallsvinkel. Var startade han sin livsresa? Vad formade honom? Vad fick honom att göra sina vägval?

Och vilket är mitt kreditivbrev för ett sådant försök? Var finns Arnes och mina beröringspunkter? Svar: vi var båda västgötar, vi var båda skolkamrater i Lidköping (han två år före mig), vi var båda Lundaakademiker, vi var båda språkforskare, han i engelska, jag i semitiska språk, vi blev båda internationalister och tjänade, förutom vetenskapen, också diplomatin.

Bildningsresan

”Bildning är det bästa arvet”, säger ett arabiskt talesätt. Arne Zetterstens bildningsresa började i Lidköping, en stad i relativ obemärkthet. Prestige- och utbildningsmässigt hade Lidköping alltid stått i skuggan av Skara – och varit medvetet om det. Skara var stiftsstad med en mäktig katedral och en ”Katedralskola” från medeltiden. Det var stort att vara Skaradjäkne. På den planhalvan kunde Lidköping inte spela.

Men Lidköping behövde inte skämmas. För om nu Skara var ande och teori, var Lidköping verklighet och praktik. I Lidköping fanns Rörstrands porslinsfabrik, där fanns ”Meken”, Lidköpings mekaniska verkstad, där fanns många andra tillverkningscentra. Från Lidköpings hamn skeppades produkterna vidare ut på Vänerns vida vatten för att därefter via Göta kanal nå ut till världens alla hörn. Och inte var man främmande för vikten av utbildning. Man vore ju som Magnus Gabriel De la Gardies egen stad nära förbunden med Kållands halvö. Det var ju där, vid Läckö kungsgård och i Otterstads socken, som Torsten Rudenschöld redan på 1850-talet lade grunden till den svenska folkskolan. Lidköping hade således sitt Högre allmänna läroverk och på 1950-talet fick man till yttermera visso ett gymnasium för

både real- och latinlinje. Arne gick på reallinjen och tog studenten 1953.

Och nog fanns det i Lidköping en törst efter vetande. En livaktig föreläsningsförening såg till att storheter som Sten Bergman kom till Lidköping för att inför andlöst lyssnande åhörare berätta om resor i främmande land, om allt från paradisfåglar till människoätande vildar. Från universiteten kom lärda professorer och gläntade på dörren till den akademiska världen. Mån om att inte missa en enda detalj i föreläsarnas berättelser ställde Arne upp som vaktmästare och biljettkontrollant.

Det fanns därutöver kulturinstitutioner av annat slag. Dit skall räknas ett välsorterat stadsbibliotek. Tre biografer, Chinabiografen, Röda kvarn och Lidköpingsbiografen, "Lidbio" kallad, såg till att Lidköpingspubliken hölls à jour med både svensk och utländsk film. Årets filmiska höjdpunkt var Annandag jul. Då gick den senaste Edvard Persson-filmen upp på Röda kvarn. Det skånska tungomålet spred munterhet bland västgötarna; de skånska gästgiverierna spred längtan till Skåneland. (Måhända en impetus för Arne att välja universitetsstudier i Lund och inte Uppsala.) Äventyrlust och exotism fick sin beskärda del i Johnny Weissmüllers liansvingande *Tarzan* och Dorothy Lamours förföriska *Djungelflicka*.

Det fanns ett Folkets hus med gästspel av såväl Riksteatern som teatrar från främst Göteborg. Stadens orkesterförening var tillräckligt avancerad för att våga kalla på kända solister och dirigenter. Vad sägs om att Sixten Ehrling en gång ledde orkestern i Tchaikovskys b-mollkonsert, opus 23 – han var själv pianosolist. Eller att orkesterföreningen vid ett annat tillfälle framförde Griegs a-mollkonsert, opus 16, med Lidköpings egen pianostjärna Seija Björklund vid flygeln? Det fanns en manskör, Harmoni. Och vid läroverket fanns den skicklige men smått kole-riske musikdirektören Stig Scherstén. Han såg till att eleverna blev skolade i Europas klassiska musikrepertoar. Han anordnade därutöver årliga konserter med körer och spelelever.

Lidköping var inte Skara. Men Lidköping var inte renons på kultur.

Dictum sapienti sat est, heter det på latin, "Det sagda är för den kloke nog", och får räcka som fingerisning om den referensram, den mylla, ur vilken den unge Arne fann näring för bildning och eskapism. Detta arv skulle han komma att förvalta och ytterligare utöka under resten av sitt liv.

Och, skall tilläggas, som en ständig påminnelse om en större värld utanför Lidköping fanns ett blånande berg på andra sidan vattnet. Det berget hette Kinnekulle. I den fantasifulles värld var Kinnekulle, *Kô'el* kallad, att likna vid ett västgötskt Vesuvius.

Mästerskapsresan

Arne Zettersten var under hela sitt liv en tävlingsmänniska. Och i alla grenar ville han vara bäst. Denna ambition kom fram i såväl klassrummet som på idrottsarenan.

Med tanke på att Arne till hela sin natur var humanistiskt lagd är det något förvånande att han valde reallinjen och inte latinlinjen. (Han skulle ju längre fram, som en förutsättning för forskningsstudier i engelska, komma att komplettera gymnasielatinet.) Sannolikt hänger valet samman med den uppfattning som rådde i Lidköping, nämligen att begåvningarna valde reallinjen medan de mindre begåvade fick nöja sig med latinlinjen. Och begåvad, *begôvater*, som det hette på dialekten, var Arne – och av allt att döma hade han heller ingenting emot att så uppfattas. Inte alla skolljus har sin håg i gymnastik och idrott. Arne var emellertid undantaget som bekräftar regeln. I "Ladan" – så kallades skolans träruckel till gymnastiksal – visade Arne hur man hoppar *långt*: tigersprång, avstamp på språngbräda, luftfärd över plint och häst. På Framnäs, Lidköpings egen idrottsarena, visade Arne hur man hoppar *högt*: stavhopp med hjälp av gammaldags bambustav. Arne blev i den grenen distriktsmästare; staven förvisas med Arnes namn på Idrottsmuseet i Lidköping.

Mens sana in corpore sano, "En sund själ i en sund kropp". Ja ingen kunde bättre förverkliga det klassiska idealet än den unge Arne.

Och "mästerskap" kan ses som ledordet för alla de postgymnasiala aktiviteter som Arne skulle komma att ägna sig åt.

Humorresan

Alla som i olika sammanhang kommit i kontakt med den vuxne Arne Zettersten har slagits av lättheten i hans väsen och hans humor. Här stod Arne på fast mark. Den genuine västgöten vill ha *rolit*; gillar skôj. Således finns det en specifik västgötahumor. Det skulle nu tidigt visa sig att den mentalt och lekamlingen välutrustade Arne också var en rolighetsminister. Denna sida fann ampla uttryck i *Kvällsmatsklubben*. Den var bildad av Arne och ett gäng skolkamrater som pendang till radions och Sigge Fürsts *Frukostklubben*. Arne berättade gärna om den gången Kvällsmatsklubben for till Stockholm för att medverka i Frukostklubben och intervjuas av Sigge Fürst själv.

Skämtlynnnet kunde ibland ta sig rätt vågade uttryck – man skall minnas att dåtidens skola såg strängt på ordning och uppförande. Som den gången Arne och hans gelikar satte in en förlovningsannons i Nya Lidköpingstidningen och parade ihop två av

läroverkets ogifta lärare (och som original betraktade) Helga Olsson och Nils – Nisse – Gustavsson.

Humorn kan alltså ses som ett av Arne Zetterstens viktiga attribut och som en veritabel "resa"; den startade i Lidköping, utvecklades och förfinades under hela hans liv. Hur många i Västgöta Gille i Malmö eller i Travellers' Club i Malmö har inte skrattat åt Arnes utläggningar! Som mer än en har konstaterat: "*Arne får till det.*"

Från det obemärkta till det bemärkta

Med avstamp i det lokala kom Arne Zetterstens kapacitet – och ambitioner – att förverkligas på det nationella och internationella planet. Därmed kom också hans lyskraft att spridas. Om denna hans managärning har så mycket skrivits (inte minst i nekrologerna efter hans död) att jag här, och som en avslutning på min essä, främst vill peka på den verksamhet som var förutsättningen för snart sagt alla hans kommande uppdrag, nämligen:

Vetenskapsresan

Engelska språket är bemängt av latinska ord och uttryck. För den seriöse anglicisten framstår därför latinkunskaper som ett *conditio sine qua non*. Arne Zettersten kompenserade sin kunskapslucka genom att

komplettera gymnasielatinet. Tillsammans med sin klasskamrat Göran B. Nilsson (sedermånga en av Sveriges främsta historieprofessorer) översatte Arne Johannes Gilberts *Dissertatio Academica de Lidekopia*, "En akademisk avhandling om Lidköping". Avhandlingen är från 1744-46, översättningen från 1961. Herrarna åstadkom tvenne ting: de gjorde en berömvärd insats för Lidköpingsbygden; de markerade (låt vara med experthjälp) att deras nyvunna kunskaper i latin var vetenskapligt användbara. Och att båda herrarna efter matematisk och naturvetenskaplig gymnasieutbildning gjorde ett smärre lappkast och styrde in på humanistiska discipliner får väl ses som ett utslag av erfarenhetssatsen: "naturen tar ut sin rätt". Alternativt: duktiga gossar studerar vilket ämne som helst.

Arnes forskningsbidrag – de är omfattande – kan sägas spegla hans vetenskapliga reslust. Från medeltid till nutid, från det skrivna till det talade, från det geografiskt begränsade till det geografiskt obegränsade, från det observerade till det normativa. D.v.s. allt från handskrifternas medeltidsengelska till dagens talade varianter, riksspråk, öspråk (Tristan da Cunha, Tahiti) och blandspråk (pidgin- och kreolspråk). Och genom de dator- och elektronikbaserade språkprojekt, som Arne allt mer kom att ägna sig åt,

fick han nytta av matematik och fysik från gymnasiet.¹ Som bekräftelse på sin forskarinsats tillägnades Arne en festskrift på sin 70-årsdag. 16 forskare från hela världen bidrog med artiklar. Listan över Arnes vetenskapliga verk (egna och som medförfattare) tar upp hisnande 130 arbeten.

Arne Zetterstens underbara resor genom livet

Frågan vilken period av livet, vilken "resa", Arne skattade högst, och där han var lyckligast, kan inte med bestämdhet besvaras. Det kan i princip ha varit allt från Lidköpingstidens formativa fas till doktorandtiden i Lund och Oxford, till kulturattachétjänsten i London och till professorstiden i Köpenhamn.

Man har dock en känsla av att rollen som *President of The English Speaking Union* och uppgiften att som ambulerande engelskexpert resa världen runt låg Arne särskilt varmt om hjärtat. Och inte utan orsak. Han kunde här förena såväl språkteori som tillämpad vetenskap. Det är svårt att tänka sig att någon

¹. Den som i detalj vill ta del av Arne Zetterstens forskningshistoria hänvisas till hans artikel "BrainLearn: ett embryo till elektronisk språkinlärning" i Skaraborgs akademis årsskrift *Samma grogrund – olika blomning*, red. Niklas Schiöler & Karl-Erik Tysk, Skara 2014, sid. 8-12.

enda icke-brittisk anglicist kunnat nå högre än Arne. Uppdraget kan ses som ett erkännande, som något av ett inofficiellt adelskap, eftersom beskyddaren av *The English Speaking Union* är ingen mindre än Prins Philip av England.

Ställt utom allt tvivel är emellertid att Arne trivdes som fisken i vattnet i sociala sammanhang: när han som Ålderman i Västgöta Gille i Malmö talade knallespråket *månsing* eller Grönköpings Veckoblads *transpiranto*. Eller när han som Hövding i Travellers' Club i Malmö – och iklädd den ceremoniella huvudbonaden modell lejonman – berättade om reseäventyr från när och fjärran. Eller när han som preses i Skaraborgs akademi förde spirituella samtal med 17 akademiledamöter. I goda vänners lag levde han således upp – och detta med råge – till det mantra han gjort till sitt: "Man får inte vara någon glädjedödare." De många ledarskapen, åter, underlättades av att Arne hade en eminent förmåga att kring sig samla duktiga och arbetsvilliga medhjälpare.

Anspråkslöshet, det får bli mitt slutord, var Arnes signum. Trots framgång och berömmelse förblev han hela livet den enkle västgöten från Lidköping. Med all sin kunskap, all sin erfarenhet, hade han lätt kunnat (som man säger) "sätta sig" på folk. Han gjorde det aldrig. Om en sådan person heter det på arabiska: "Gud vare den människa nådig som känner sitt

värde men avstår från att göra andra människor ont.”

LARS BÄCKSTRÖM

Skaraborg i perspektiv Från Birger till Lars

Sverige är sedan 1634 indelat i län. För närvarande är Sverige enligt beslut av riksdagen indelat i 21 län. Antalet län och indelningen har dock självklart varierat under dessa år. Just nu diskuteras om den nuvarande indelningen ska förändras. Förslaget från en utredningsgrupp är att Sverige ska gå från 21 till 6 län.

Enligt kommitténs förslag skall Västra Götalands län i januari 2018 slås samman med Värmlands län. Detta nya län skall sedan enligt kommitténs tankar slås samman med Hallands län. Länet skall enligt förslaget heta Västra Götalands län och residensstaden skall vara Göteborg.

Denna fråga har utretts upprepade gånger tidigare. Frågan har utretts av Ansvarskommittén, SOU

2007:10. under Mats Svegfors. Denna parlamentariska utredning lade sina förslag den 27:e februari 2007. Utredningen lade inga konkreta förslag till ny indelning i län och landsting. Utredningen förespråkade dock en övergång till färre län och landsting, ca 6–10 stycken. Utredningens förslag ledde inte till några beslut från regering och riksdag i denna riktning.

En ny utredning om den statliga regionala förvaltningen tillsattes av regeringen 2012, SOU 2012:81. Denna utredning var en så kallad enmansutredning under den tidigare generaldirektören Mats Sjöstrand. Sjöstrands utredning lade sitt betänkande – förslag, den 17:e december 2012. "Statens regionala förvaltning, förslag till en angelägen reform". Sjöstrands utredning föreslog 10–11 län".

Frågan och förslagen från utredningen dömdes dock av och avfördes från dagordningen genom regeringen Bildts statsråd Stefan Attefall som i en debattartikel i Dagens Nyheter den 22 september 2013 skrev, "Vi ska ha 21 länsstyrelser även i fortsättningen".

Valet 2014 ledde till regeringsskifte och en ny regering under statsminister Stefan Löfven. Ansvarig för statlig förvaltning och kommunala frågor blev då statsrådet Ardalan Shekarabi. Regeringen genom statsrådet Shekarabi tillsatte en ny utredning, eller snarast en kommission/kommitté med uppgift att se

över Sveriges indelning i län och landsting – regioner.

Till ledamöter av kommittén förordnades förra regionrådet i Västra Götalandsregionen, tillika förre ledamoten av Europaparlamentet, Kenneth Johansson, (c) och förre landshövdingen i Gävleborgs län, Barbro Holmberg. Barbro Holmberg (s) hade även tidigare varit statsråd för asylfrågor i regeringen Persson. Denna den senaste av utredningar lade, som ovan nämnts, i juni 2016 förslag att Sveriges 21 län ska föras samman i 6 län.

Vissa kritiker menar att det blir för få och för stora län. Centerpartiets ledare Annie Lööf har varit en av kritikerna. Hon menade i en intervju 2016 att det är bra med en läns- och regionreform och färre län och landsting, men att 6 län – landsting/regioner blir för få.

Opinionen i Värmland kring förslaget tycks vara något splittrad. Många ledande socialdemokrater i Värmland förespråkar en sammanslagning. Moderaterna i Värmland tycks dock vara mera kritiska.

I Halland vill många slå vakt om det gamla länet. Andra säger att de föreslagna gränserna är fel och att Värmland borde gå till ett län österut, med Dalarna, Örebro och Mälardalen. Några, till exempel Västsvenska Handelskammaren säger att Västra Götaland inte borde läggas samman med Värmland, men

gärna med Jönköpings län. Västra Götalandsregionen är positiv till att de tre länen går samman, men menar bestämt att detta bör ske vid ett och samma tillfälle.

I Skaraborg finns många erfarenheter som kan vara viktiga för denna debatt. Många menar att Sveriges indelning i län, landsting och regioner bör bygga på naturliga samband, historiska traditioner och naturliga arbetsmarknadsområden.

Några säger att landskapen bär tydligare identiteter än länen. Och det kan vara sant i många fall. Det gäller till exempel i Västernorrlands län och Gävleborgs län där landskapen enligt många bedömare bär starkare identiteter än respektive län.

I Skaraborg gällde dock närmast det motsatta. Landskapet Västergötland är ett landskap med mycket djupa rötter. Det finns till och med de som menar att det var här i Västra Götaland, i Västergötland, i Skaraborg som Svea rikes vagga stod.

Det finns också många bevis på Västergötlands och Skaraborgs viktiga roll. Det var här i Husaby som Olof Skötkonung, Sveriges förste kristne kung, döptes omkring år 1000 efter år 0. Här fanns Västgötalagen, alla Västgötars ting, med Sveriges äldsta tryckta bok, Västgötalagen. Det är här, i Varnhem, som Stockholms grundare Birger Jarl är begravd. Birger Jarl är sannolikt den i Sverige mest kände Göten.

Han är också mycket riktigt begravd i Västergötland och inte vare sig i Uppsala eller i Stockholm.

Ja mycket av detta känner vi också från Jan Guillous böcker om Arn. Guillou lär ha funderat på att förlägga handlingen i böckerna om Arn till Uppland. Men det sägs att när Guillou såg Forshems kyrka, att han förstod att det var här i Skaraborg som Arn måste ha bott.

Tidigt sågs således Västergötland som en mycket viktig del av Sverige. Hit kom kungar på Eriksgata, för att ta emot och ge edsförsäkran. Gustav Vasa tillsatte ståthållare för Västra Götaland och vid den tiden sågs även Dalsland som en del av ståthållarens område.

När det talas om att den gällande indelningen är förlegad ska man också minnas att förslaget att lägga samman Västergötland med Värmland och Halland inte är så alldeles nytt.

Faktum är att drottning Kristina redan år 1648 utsåg Västgötasonen Lennart Torstensson till generalguvernör för Värmland, Dalsland, Västergötland och Halland. Halland var visserligen inte svenskt då men Sverige hade Halland på "hyra" i trettio år, efter freden i Brömsebro.

Och i ett bevarat lovtal över Västergötland som hölls i Uppsala och sedan trycktes, skrev kyrkoherden i Tranemo, Erik Bengtsson år 1646: "Jag tror icke någon är okunnig om att landskapen i Västra Göta-

land äro Västergötland, Dalsland och Värmland, till vilka förr även räknades Halland."

Det är fantastiskt, ett förslag om att slå samman Värmland, Västra Götaland och Halland, är således inte så där alldeles nytt. Det är kanske inte att gå ifrån 1600-tals tänkande. Snarare kan man kanske travertera en gammal filmtitel och säga att det vore som att gå, "Tillbaka till framtiden", gå tillbaka till 1600-talet och drottning Kristinas tid.

Redan 1634 drev dock Axel Oxenstierna igenom en förvaltningsreform. Vissa hävdar att det var en grundlag, men förslaget till grundlag antogs inte av riksdagen och blev därmed inte grundlag. Grundlagen antogs först 1660.

Däremot drev Oxenstierna igenom sin förvaltningsreform. Riksdagen skulle besluta om lag och skatter. Sverige skulle styras av kungen och rådet och med hjälp av fem kollegier – departement med var sin chef. Och landet delades in i län, vart och ett med sin landshövding

Axel Oxenstiernas Sverige var väsentligt större än det är i dag. Finland och stora delar av Baltikum var en del av det svenska riket. I det egentliga Sverige fanns det ca 8 län enligt Oxenstiernas indelning. Många av de nya länen bestod således av flera landskap. Men i Västergötland gjorde man tvärtom. Här delades det tidigare ståthållarämbetet Västergötland in i två län, Skaraborgs län och Älvsborgs län.

Först blev Skara residensstad. Den var redan biskopssäte och det var platsen för den gamla fästningen Skaraborg. Redan 1660 blev dock Mariestad residensstad och säte för landshövdingen. Den kyrkliga och världsliga makten separerades i vart fall geografiskt.

I Skaraborg har det också vuxit fram en mycket Skaraborgsk identitet. Naturligtvis var och är man Västgöte men kanske än mer Skaraborgare. Ja vi har alla hört sången "Vi äro musikanter från Skaraborg". Detta trots att den gamla Västgötalagen var extremt hård mot "lekare" som den tidens musikanter kallades.

Denna tradition av kultur, sång och musik, lever för övrigt som bekant än i dag, med många personligheter både från populärkulturen till mer klassisk kultur. Detta allt från Abba-Stickan, Marianne-Bert, artisten "Börje Bapelsin", till Törebodafestival, men även Gunnar Wennerbergs "Gluntar", Opera på Läckö, och Kammarmusikfestivaler såväl i Skara som i Mariestad. För att inte glömma Varas Operahus- "det lilla huset på prärien" och Skövde som kulturcenter.

Ja Skaraborg var och är en kulturbygd. Det var också stilenligt att den siste landshövdingen i Skaraborgs län Birger Bäckström var en erkänt skicklig och hängiven jazzmusikant, med tonvikt på just klarinett, en musikanter från Skaraborg.

Länets siste landshövding Birger Bäckström var inte barnfödd i Skaraborg. Han föddes 1937 i Norrbotten i Luleå. Birger Bäckström kom till Skaraborgs län som dess landshövding 1991 och förblev verksam som sådan fram till sammanslagningen i januari 1998. Hans tid som landshövding omfattade således sju år, 1991 till och med 1997.

I den meningen var Birger Bäckström en slags "invandrare" om än inhemsk från norr. Han och hustrun Lena kom dock snabbt att finna sig väl till rätta och de blev tillsammans viktiga för Skaraborgs utveckling. Residenset Marieholm i Mariestad var också under deras tid en samlingspunkt för många viktiga överläggningar och kulturella sammankomster.

Dessa sju år var för svensk del en besvärlig period, något av de sju magra åren. Det var 1990-talets finanskris som slog hårt mot hela Sverige och naturligtvis även mot Skaraborg. Men Skaraborg klarade sig relativt väl, tack vare sin i många fall småskaliga struktur och relativa brist på börsspekulanter.

Birger Bäckström var också en erfaren förhandlingsman med erfarenheter från Arbetsgivarverket som dess generaldirektör och från Arbetsgivarförbundet. Bäckström hade dessutom breda och djupa kommunala kunskaper från sina positioner i Kommunförbundet och som Landstingsförbundets förhandlingschef. Birger var i grunden jurist, något

som också passade väl i Skaraborg. En del av Västergötland, där Västgöotalagen och många lagmän lade grunden för landskapet, länet och landet under lagen.

Birger Bäckström blev den siste landshövdingen i Skaraborg. Så långt jag kan finna namnen på landshövdingarna i Skaraborgs län var han den 32:a landshövdingen. Det måste dock finnas fler då den första i denna längd med 32 namn var Peter Örneklou som tillträdde som landshövding 1683. Länet Skaraborg inrättades emellertid som redan påpekats 1634, några fler namn måste således finnas från åren före 1683.

Att Birger Bäckströms namn var väl inarbetat finns många bevis på. Ett sent exempel är när jag sommaren 2015 som landshövding tillsammans med Anne Enger, fylkesmannen i Östfolds Fylke i Norge, besökte Högskolan i Skövde. Då skrev Västgötabladet den 14:e augusti, att landshövding Birger Bäckström hade gjort ett besök. Ja Birgers namn var ett begrepp och hans namn levde tydligt kvar även långt efter det att han slutat som landshövding.

Det var också Birger Bäckström som den 28 november 1998 tog initiativet till att bilda Skaraborgs-akademin. Det fanns i samband med länssammanslagningen många som var oroade över att Skaraborgs identitet skulle försvagas i och med att länet försvann. Det var kanske också därför som Birger

Bäckström tog initiativet till att bilda Skaraborgsakademien.

Hur har det då gått för Skaraborg i det nya större länet? Skaraborg av i dag rymmer ungefär 300 000 innevånare fördelat på 13 kommuner. Var och en av dessa kommuner har sin särprägel och sin identitet. Så i den meningen kan man tala om ett Skaraborg i minst 13 olika kulörer.

Det fanns också tider då man gärna talade om östra och västra Skaraborg. Ofta menade man då att Billingen fungerade som ett slags "gränsberg." Det har funnits tider då man talade om folk på "slätta" och dom borta på skogen.

Det har funnits tider då andra menade att kommunerna i Skaraborg hade svårt att samarbeta. Ofta pekade man då på diskussioner om flygplatser och om sjukhus och sjukvård. Min uppfattning är dock att Skaraborgs kommuner ofta visar upp prov på ett mycket konstruktivt och bra samarbete. Inte minst har detta gällt åtgärder för att möta det stora antal flyktingar som kom till Sverige och Skaraborg under 2015.

En viktig grund för detta är Skaraborgs kommunalförbund. Ett förbund för Skaraborgs 13 kommuner som tar fram program och utvecklingsplaner på många områden. Program och planer som också omsätts i praktisk handling.

Det är nästan att man återigen frestas att travestera Esaias Tegnens berömda dikt "Svea" från 1812, "Att inom Sveriges gräns vinna Finland åter", eller fritt för Skaraborgs bygder, att inom Västra Götalands gränser vinna Skaraborg åter. Sådana versrader kan i allt väsentligt stämma på detta skaraborgska kommunalförbund.

Skaraborg är i dag en i allra högsta grad levande och aktiv region. Ibland kan man till och med ställa sig frågan om det var tre län som blev ett län eller var det tre län som blev fyra regioner?

Kan man kanske också se det som att Göteborgs och Bohus län, Älvsborgs län och Skaraborgs län blev fyra regioner: Göteborgsregionens kommunalförbund, Fyrbodals kommunalförbund, Sjuhärads kommunalförbund och Skaraborgregionens kommunalförbund.

När jag tillträdde som landshövding och chef för länsstyrelsen i Västra Götalands län den 21 januari 2008 funderade jag på hur jag skulle närma mig detta vida Västra Götalands län med sina 49 kommuner. Till detta kom ett 20-tal stadsdelsnämnder i Göteborg, som i dag har blivit 10 och 3 stadsdelsnämnder i Borås. I praktiken mer än 60 kommuner.

Jag hade partipolitisk erfarenhet från min egen valkrets, Bohuslän, som i dag heter Västra Götalands Västra. Jag hade dessutom nationella förvaltningser-

farenheter från ett flertal nationella statliga myndigheter, ledningen för Skatteverket, en av de vice ordförandena för Riksdagens revisorer, samt styrelsen för Riksdagens jubileumsfond som finansierar omfattande forskning och som ordförande för Post- och Telestyrelsen. Men vad visste jag egentligen om Älvsborg och i all synnerhet Skaraborg?

Min hustru Ann-Christin som är en klok kvinna och rådgivare sade till mig: Lär dig allt om Skaraborg och lyssna på vad de säger i Skaraborg, Bohuslän kan du redan. Jag följde i allt väsentligt det rådet.

Jag hade lämnat riksdagen, partipolitiken och mitt engagemang i Vänsterpartiet och därmed min mer än decennielånga tradition att hålla första maj-tal. Det blev då naturligt och följdriktigt för mig för mig att som landshövding börja tala på nationaldagen den 6 juni. Det enda rimliga var då att börja med ett nationaldagstal i Mariestad. Detta eftersom Mariestad varit det tidigare länets residensstad.

Jag sade i detta tal att jag visste att det var många Skaraborgare som saknade sitt gamla län. Men jag sa att de inte skulle behöva vara oroliga. Staten, i alla fall länsstyrelsen och i alla fall aldrig Bäckström, kommer aldrig att lämna Skaraborg åt sitt öde. Jag sade att Bäckström är tillbaka, "Bäckström is back" han har bara bytt förnamn.

Jag har därefter haft många anledningar att besöka och delta i många utvecklingsprojekt i och för

Skaraborgsregionen. Det är då lätt att konstatera att i lika hög grad som man kan tala om en Gnosjöanda så kan man tala om en Skaraborgsanda. Talet om en bygd som inte kan samarbeta finner jag också felaktigt. Billingen är inte något berg som hindrar samverkan.

Skaraborg har några framträdande drag. Ett sådant drag är att det i Skaraborg är mer av handling än av prat. Skaraborg består för att uttrycka det lite enkelt mer av jord än av ord.

I Skaraborg är jordbruk och livsmedelsproduktion en viktig näring, viktigare än i övriga länet och landet. Jag läste en gång en annons från Region Skåne som sa, "Skåne är Sveriges Provence". Jag säger att i så fall är "Toscana, Italiens Skaraborg". Ja landet mellan Vänern och Vättern är verkligen mulen och klövens land. Det är landet som flyter av mjölk och honung.

Och bonnapojkarna och töserna mellan Vänern och Vättern har uträttat storverk när det gäller Sveriges livsmedelsförsörjning. I dagens Skaraborg märks det kanske tydligast genom företag som Arla och Dafgårds. Här finns dock också mängder av andra mindre och högkvalitativa företag. Detta märks i allt från ost till kött- och charkbranschen.

Jordbruks- och livsmedelsindustrin är också branscher som i grunden har framtiden för sig. För

trots att andelen sysselsatta inom jord- och skogsbruk har minskat under en följd av år är dessa branscher fortfarande mycket viktiga. Alla länder måste ha en livsmedelsproduktion och livsmedelsindustri, sin egen eller något annat lands. Jag tror och vet att de flesta svenskar förstår poängen med både svenskt och närproducerat.

För riket är andelen sysselsatta inom näringen ca 1,8 procent, för länet ännu lägre 1,5 procent. I Skaraborg är sysselsättningen dubbelt så hög som rikssiffran och andelen i Skaraborg är 4 procent.

Även industriproduktionen är mer dominant i Skaraborg än i länet och landet. För landet ligger industrisysselsättningen på ca 18,5 procent. I länet är industriandelen 22,1 procent. I Skaraborg är andelen sysselsatta i industrin 28,5 procent.

Det är därmed lätt att konstatera att Skaraborg inte bara är jordbruksbygd utan också en levande industriregion. I praktiken handlar det i Skaraborg ofta om en symbios, en kedja från jord till tillverkningsindustri.

Bland företagen märks bland annat Volvo Powertrain, Volvo Personvagnar, Dafgård, Kinnarps, Arla Foods, Metsä Tissue, och Marbodal. Detta är några av de mest kända, men till detta kommer otaliga andra mindre företag.

När det gäller andelen sysselsatta inom forskning och utbildning ligger dock Skaraborg under genomsnittet för landet och länet. Andelen med eftergymnasial utbildning ligger också lägre än i landet. På senare tid håller dock utvecklingen på att vända. Högskolan i Skövde har etablerat sig och har efter hand skaffat sig en allt starkare position på många områden. Detta gäller inte minst inom den nya globala marknaden spelindustri.

Våren 2016 besökte alla ambassadörer som är stationerade i Sverige region Skaraborg och Skövde. Jag var med som landshövding och introducerade länet i allmänhet och Skaraborg i synnerhet. Jag lade märke till hur imponerade all världens ambassadörer blev när de förstod vilken global aktör högskolan var.

Detta märktes inte minst när företaget "Coffee Stain" presenterade världssuccén "The Goat simulator". Ett spel som blivit omnämnt på all världens förstasidor.

Till detta kan även läggas forskningssatsningarna i Skara tillsammans med lantbruksuniversitetet. Vi har dessutom satsningen från Göteborgs universitet bland annat på "Da Capo" i Mariestad. I den meningen har Skaraborg faktiskt städer med högskole- och universitetsatsningar.

Frågan som ställs i denna bok är om det finns något som kan kallas Skaraborgare? Jag har arbetat som

landshövding i Västra Götalands län sedan i januari 2008. Jag har mina egna rötter i Dalarna och Värmland och har växt upp i Bohuslän. Jag har hört, sett och lärt i Skaraborg. Min föregångare Birger Bäckström var från Norrbotten. Han hörde, såg och lärde samma i Skaraborg som jag har gjort.

Frågan om det finns ett Skaraborg, om det finns en Skaraborgare är närmast av retorisk art. För alla som varit och verkat i Skaraborg och som sett, hört och lärt är det självklart, Skaraborg och Skaraborgaren inte bara finns, utan växer i kraft och ande.

Men Skaraborgaren är inte en. Skaraborgaren är många och varje kommun har sin speciella karaktär. Skaraborg är precis som samarbetet i den Europeiska Unionen. Det är ett samarbete i mångfald. Det är en region som alltid tagit emot nya impulser, tankar och människor. Det har alltid handlat om både arbetskraft och lärdom.

Skaraborg har också tagit emot många flyktingar. För några decennier sedan var det etniska indier från Uganda. I dag kan det handla om somalier eller syrier. De har det gemensamma att de inte valde flykten utan det var flykten som valde dem.

Skaraborg är både berg och slätter, sjöar, floder och vattendrag. Men framförallt är Skaraborg människor. Skaraborg är individers initiativ allt från Birger Jarl till Birger Bäckström. Jag, Lars Bäckström, har haft möjligheten att få följa Skaraborg sedan

2008. Någon gång kommer jag självklart att sluta som landshövding. Men jag kommer alltid att följa och återvända till Skaraborg, för Skaraborg är fantastiskt.

Hur min företrädare var som landshövding och hur diskussionerna gick inför länssammanslagningen kan kanske bäst beskrivas i den visa som hans personal på kontoret diktade och sjöng när Birger Bäckström lämnade sitt uppdrag.

Birger, Birger, Du kom till länet
många trodde att Du var dryg.
Men, vi flickor förstod problemet
att Du faktiskt bara var blyg.

Birger Bäckström, Skaraborgs hövding
vad Du är stilig och grann.
Birger Bäckström, vår siste hövding
Du helt mitt hjärta vann.

Annelie Stark, liksom Kjell Nordström
sa till pressen "Storlän är bra".
Men Du vidhöll, liksom vi andra
"Storlän, det är inget att ha".

Birger Bäckström
Sedan kom det en stor minister
Jörgen Andersson var hans namn.
Lova jobben ingen här mister,
därmed så var frågan i hamn.

Birger Bäckström

Därmed hann Du tänka på annat
Kanske dags att Lena blir fru?
Vad hon svara, det framgick tydligt
väntat länge hade hon ju.

Birger Bäckström, Skaraborgs hövding
Se'n blev Du sextio år ung.
Birger Bäckström, vår siste hövding
Höj nu Ditt glas och sjung,
för Du är mitt hjärtas kung.

Melodi: Oh, Carl-Gustav...

CARL HENRIK OHLSSON

Världens Skaraborgare visar vägen

I Skaraborg mellan Vänern och Vättern finns ett Sverige i miniatyr: Här är det max tre mil eller trettio minuter till alla rekreationsmöjligheter och besöksmål, liksom det omvänt inte är längre till alla städer och arbetstillfällen. Här kan du både besöka, turista och bo med underbar livskvalitet "mett i väla"!

Skaraborg nästa

Skaraborg är känt för djur, natur och kultur: Här föds var tredje häst i landet, här är Sveriges ko-mecca, här finns en mångfald av vilda djur och fantastisk natur på våra platåberg och vidsträckta slätter. Dessutom är vi Sveriges Finland avseende sjöar och vattendrag.

Förutom Sveriges två största sjöar med härliga badkuster och bra fiske, finns även Vallebygden, Hökensås, Viken och Unden med flera. Lägg därtill Sveriges blå band Göta Kanal, som liksom flera åar korsar kulturlandskapet. Det är framförallt som Svea Rikes vagga vi är kända, ända sedan Västgötalagens bildande. Här finns Varnhems klosterkyrka där Birger Jarl är begravd, Läckö Slott, Skara Domkyrka och Karlsborgs fästning. Tillsammans erbjuder de en kulturrese i tid och rum genom hela Skaraborg. I nutid har vi berikats med nya destinationsmål som bland annat Sommarland i Skara, Upplevelsebadet i Skövde och Vara Konserthus. I denna tidning tipsar flera kända Skaraborgare om sina egna smultronställen, som även du kan besöka!

Vi blir både glada, tacksamma och stolta om du bestämmer dig för "Skaraborg nästa", vare sig du redan bor här och vill stärka stoltheten över hembygden genom att "turista hemmavé" eller kommer hit med tåg, bil, buss eller båt. Vi lovar att göra vårt yttersta för att ta hand om dig och de dina på bästa sätt. Vi vill ge dig en personlig totalupplevelse som varar längre så att du vill återkomma och njuta av det goda livet och Skaraborgs skafferier!

Världens Skaraborgare

När Västra Götalandsregionen bildades av administrativa skäl, påstod kritikerna att Skaraborg skulle försvinna. Inför detta hot har Skaraborgarna enats och rest sig med en starkare provinsiell Skaraborgsanda och identitet än tidigare: Vi kan vara stolta över att Skaraborg är ett fantastiskt Sverige i miniatyr. Det är inte längre någon tvekan om att Sveriges rikes vagga stod här.

Med dessa förutsättningar som bas, är det starka personligheter och individuella prestationer i sann entreprenörsanda, som byggt och skapat de arbetstillfällena som gör att folk vill bo, leva och arbeta i Skaraborg. Genom mitt yrkesverksamma liv har jag alltid haft Skaraborgsarenan som bas. Jag har alltid imponerats av hur enskilda Skaraborgares initiativ och skaparkraft ligger bakom vad Skaraborg är idag. Detta är bakgrunden till att jag började lista upp de goda förebilder, som skapat, skapar och kommer att skapa arbetstillfällena för Skaraborgs utveckling. De utgör Skaraborgs själ och skaparkraft! Utan goda exempel, entreprenörsanda och nyföretagande stannar Skaraborg. Dessa föregångare ska vi beundra och glädjas åt. Vi behöver även inspireras och hjälpas åt att behålla och skapa arbetstillfällena på hemmaplan i en ny positiv Skaraborgsanda.

Dessa fantastiska personligheter med hjärta och hjärna för Skaraborgs utveckling blev basen för begreppet och boken Världens Skaraborgare som undertecknad initierade och förverkligade 2011. Vi har alla all anledning att vara stolta och tacksamma över dessa Skaraborgsprofilernas skaparkraft inom vitt skilda yrkesområden, vilket vi kan dra nytta av för Skaraborgs framtida utveckling. Definitionen på Världens Skaraborgare är "att vara född och/ eller uppvuxen i Skaraborg, samt att "ha blett nöj i väla i vuxen ålder". Vid närmare efterforskning finns inte motsvarande sammanställning över kända Skaraborgare samlat. Det blev ett urval på totalt 76 livsberättelser, om vad Skaraborg betytt för deras framgångar i livet. Dessa entreprenörer som skapat Skaraborg delades in i följande kategorier:

Historiska personer, sanna entreprenörer, politiska ledare, media- och konstantreprenörer, showbizentreprenörer, sportidoler, samt udda karriärer.

Tillsammans med frilansjournalisten Ulf C Nilsson, som på mitt uppdrag sökte upp kända och skapande Skaraborgare, förmedlade vi hur var och en utvecklats och bidragit till Skaraborgs och Sveriges utveckling.

Boken blev mycket uppskattad och en bestseller, som fick tryckas om till totalt 5 000 ex. Dessutom blev detta stommen till en populär samtalsserie på Vara Konserthus 2014–2016, där 14 av entreprenörerna

delade med sig av sina livserfarenheter vid sju temakvällar under ledning av marknadschefen Thomas Tegnér med undertecknad som side-kick. Ett lokalt Skavlan-upplägg som blev en publiksuccé med i snitt ca 200 personer per kväll som andäktigt lyssnade och fångslades av respektive Världens Skaraborgares drivkrafter.

Tanken bakom att lyfta fram dessa "Världens Skaraborgare" är att vi alla tillsammans i Skaraborg ska kunna lära av goda förebilder för att inspireras till att få fram morgondagens förebilder och jobbskapare. Det var även anledningen till att min forna arbetsgivare Länsförsäkringar Skaraborg engagerade sig som utgivare av boken: Finns det inga nya företag så skapas inga nya arbetstillfällen och därmed inga nya kunder för framtiden!

Vilka gemensamma nämnare finns då bland världens Skaraborgare?

- Alla har starka drivkrafter i sig redan från början och mer än en gång har de fått hitta egna överlevnadsstrategier under tuffa förhållanden tidigt i livet.
- De är oftast uppvuxna i trygga miljöer utan extravaganser, företrädesvis på landsbygden med närhet från jord till bord.

- Hushållning med resurser är något som alla fått lära sig från början. Såväl med sina egna resurser, liksom även materiellt och ekonomiskt.
- Alla har haft entreprenörskapet i blodet och prövat på att göra affärer eller andra prestationer i tidig ålder i liten skala, som sedan efter hand växlat upp.
- Alla har haft känslan för timing och vågat satsa i rätt läge. Flera utan att skuldsätta sig från början, istället har de satsat rätt med redan sparade slantar som insats.
- Alla har en klar målbild i tidigt skede av livet över vad de vill uppnå. En egen vision, ibland även en egen mission.
- Alla har haft det gammaldags prefixet e som signum: envisa, energiska, engagemang, entreprenörskap (ej att förväxla med morgondagens e-prefix som i e-post, e-handel osv).
- Ingen har brytt sig om att Jantelagen har funnits. Åtminstone har den varit osynlig i deras sinnevärld.
- Ändå är påfallande många fina lagspelare och har haft en sällsynt förmåga att skapa ett vinnande lag kring sig.

Skaraborgs utmaningar

Skaraborg står inför ett stort antal utmaningar, som framkom vid hearing med dussintalet största näringslivsföreträdarna i Skaraborg våren 2011. Dessa kan summeras till följande viktigaste punkter, som vi alla fokuserat på sedan dess för att åstadkomma en positiv utveckling av vår kära hembygd:

- Stärk Göteborg som kommunikationsnav i Västsverige
- Bygg ut E20 till minst fyrfilstandard genom hela Skaraborg
- Bygg ut förtätning mellan de fyra noderna i Västsverige
- Öka attraktiviteten för att bo, verka och leva i Skaraborg
- Öka antalet eftergymnasialt utbildade i Skaraborg
- Stärk Högskolan i Skövde och SLU i Skara
- Stöd nyföretagande/klusterbildning inom naturliga profilområden
- Öka tillgången till lokalt riskkapital
- Skövde måste ta på sig ledartröjan i Skaraborg

Gemensamt för dessa utmaningar är att Skaraborg även i fortsättningen i huvudsak måste leva på egna

meriter. Skaraborg måste vara attraktivt för studenter, arbetskraft, entreprenörer samt intellektuella från andra delar av Sverige och omvärlden. Därför blir tillgången på humankapital den avgörande faktorn för ekonomisk utveckling och välfärd även i Skaraborg.

Vad behövs för att få fram Världens Skaraborgare – även i framtiden?

Här följer några av de viktigaste punkterna för att Skaraborg ska kunna fortsätta utvecklas med starka entreprenörer som jobbgeneratorer:

- Vi måste skapa en ny egen Skaraborgsanda, där vi så långt som möjligt skapar arbetstillfällen lokalt genom konsekvent upphandling av kollegor i Skaraborg.
- Vi måste tala väl om Skaraborg, vår attraktivitet och livskvalitet. Särskilt när vi är utanför Skaraborg. Den bild vi då ger av hemmaplan är avgörande för om vi ska kunna attrahera inflyttande företag och privatpersoner till vår provins.
- Det är av största vikt att Skaraborg erbjuder varierat och rikt socialt utbud i form av trygghet, sjukvård, utbildning, fritid och kultur, för att kunna attrahera nyinflyttande och

få folk att stanna kvar, samt återvända till Skaraborg.

- Andelen med längre akademisk utbildning är ca 13 procent i Skaraborg vilket är tio procentenheter lägre än värdet i Göteborgsregionen. Dessutom med lägre ökningstakt. Detta måste ändras såväl antals- som attitydmässigt.
- Vi måste skapa en helt annan jordmån för nyföretagande samt lokalt sådd- och riskkapital för de små företag som ska våga ta steget upp och anställa flera.
- Vi måste slutligen avskaffa Jantelagen och bypolitiken, och istället uppmuntra och glädjas åt var och en som lyckas och är unik.

Har Du själv goda idéer och förslag till förbättringar som gynnar Skaraborgs position i världen och som ger möjligheter att få fram nya världens Skaraborgare, är Du varmt välkommen att höra av Dig till mig, så lovar jag att föra detta vidare till "de som makten haver".

SÖREN HÄGGROTH

Sveriges mest betraktade konstnär

Vilken konstnär skulle inte glädjas att veta att ett enda av deras verk betraktas av 100 000-tals människor varje dag. Kanske inte så att särskilt många stannar upp och begrundar de budskap som finns i verket, men ändå blir en del av många människors vardag.

Jörgen Fogelquist, född och uppvuxen i Mariestad, har genom sina väggutsmyckningar i T-centralen och Centralstationen i Stockholm skapat ett verk som verkligen når fler än 100 000 resenärer som passerar dagligen till och från sina arbeten. Tempot i denna del av storstaden är högt och när många människor rör sig genom de underjordiska tunnelarna kan

det vara svårt att uppfatta väggmålningarnas skiftande detaljer och mönster. Tidig morgon och sen kväll är bäst för ett mer ingående studium av Fogelquists verk.

Fogelquist föddes i Mariestad sommaren 1927. Fadern var folkskollärare och en eftertraktad folkbildare i västgötabygden. Farfadern var en skicklig smed. Den äldre brodern Rune var en framgångsrik amatörastronom och en snillrik tekniker, som byggde egna stjärnkikare och gjorde egna kosmiska upptäckter. I denna miljö formades Fogelquists värderingar och intressen.

Fogelquist slutade skolan efter realexamen och ville bli konstnär. Fadern var bekymrad, men accepterade till slut, under förutsättning att han valde en utbildning som kunde försörja honom.

Fogelquist blev antagen till Konstfackskolan och flyttade till Stockholm. Hans karriär blev tämligen spikrak och han fick arbeta med många av 50-talets stora svenska konstnärer, som Sven Erixon(X:et), Olle Nyman, Lennart Rohde, Harald Sallberg och Bror Hjort. Fogelquist kom efter en kort tid också in i en krets av unga radikala författare, bildkonstnärer och skulptörer, som kom att påverka honom både konstnärligt och politiskt. Konstnärligt anslöt sig Fogelquist till en grupp konstnärer som kallade sig "konkretister" som var det nya radikala avantgardet i Stockholm i slutet av 1940-talet. Konkretismen stod

funktionalismen nära med sin betoning av det rationella och visionära.

Särskilt X:et torde ha bidragit till Fogelquists sociala och politiska engagemang, men influenserna fanns också i föräldrahemmet. För X:et var det viktigare att "ge bröd åt folket än bakelser åt de besuttna". Och folket kunde man främst nå genom grafik och offentlig konst, vilket Fogelquist snabbt gjorde till sin egen filosofi. Hans produktion i båda avseendena är imponerande. Som monumentalmålare är han sedan 1960-talet unik i Sverige – geografiskt, kvalitativt och kvantitativt.

Vårterminen 1956 avslutar Jörgen Fogelquist sina studier vid Konsthögskolan. Den 31 maj samma år bryts namnsedlarna i tävlingen till gestaltning av tunnelbanestationen T-centralen i Stockholm. Avgångseleven vid Konsthögskolan, Jörgen Fogelquist, tar hem ett av uppdragen med sitt tävlingsförslag "Tur och retur". Onekligen en bra start för avgångseleven vid Konsthögskolans monumentalavdelning.

Satsningen på konstnärlig utsmyckning av tunnelbanan i Stockholm hade tillkommit efter starka påtryckningar på Stockholms ledande kommunpolitiker med Siri Derkert och Vera Nilson i spetsen. När politikerna till sist gick konstnärerna till mötes var tanken att målare och skulptörer, keramiker och konsthantverkare i samarbete med arkitekter och ingenjörer skulle få chansen att göra vackra rum och

stimulerande miljöer av tunnelbanestationerna och därjämte "forma en eller annan huvudstation till underjordisk katedral, en fanfar i färg och rytm." Fogelquist blev en av pionjärerna i denna strävan.

Den konstnärliga utsmyckningen vid T-centralen blev början av en lång serie av uppmärksammade konstnärliga utsmyckningar av Stockholms tunnelbana.

För att kunna genomföra sina intentioner i T-centralen fick Fogelquist ta sig till Spanien för att kunna producera de keramiska plattor som krävdes för hans två kompositioner. Tiden var knapp för att effektivt beställningen, men verket var klart i november 1957.

Båda kompositionerna sattes upp mitt emot varandra i biljetthallen mot Centralstationen, den ena något fördröjd. Kommer man upp från perongen i tunnelbanan möter man först ett grönt enfärgat fält från golv till tak. Svarta vinklar bryter strax det gröna, som om natten eller underjordens svarta nafsar grönskan. Några mindre partier bryter in och stora gula fält med lite lätt dragning åt grönt följer. På den andra sidan dominerar det röda, en färg som ständigt i olika skepnad återkommer i konstnärens palett. Efter en ombyggnad 1962 kompletterades den norra väggen med en förlängning.

Nu är formspråket ett annat, mer naturlyriskt. En informell fläkt kommer in i kaklets hårda och blanka yta.

Fogelquist återkom långt senare 1992 med ett helt nytt verk i hela gången in mot Centralstationen. Det torde vara helt unikt att en och samma konstnär på det här sättet tar ansvar för sitt verk under en rad av årtionden, genom att knyta an till tidigare verk eller låter det i sekvenser troget återuppstå likt en fågel Fenix.

I den stora stuccolustromålning som Fogelquist gjorde i Tunaholm-skolans aula i Mariestad 1962 finns tydliga influenser från barndomen och uppväxtåren. Genom denna målning framträder Fogelquist för första gången som målare i monumentalformat. Han löser nu också upp formerna och skapar ett transparent ljus som för tanken till skogen, Vänerns vattenvidder och den ändlösa stjärnhimlen. Konstkritikern Folke Edwards har beskrivit denna förändring i Fogelquists sätt att måla på följande sätt: "Att måla informellt och improvisatoriskt är att fånga ett ögonblick. Att skapa ett frihetens rum, en känslans och fantasins rymd. Målningen som en process utan början eller slut. Som livet självt – mellan födelse och död." (Waldemarsuddes utställningskatalog nr 62:02 år 2002).

Sex vertikala band av varierande bredd kring temat "Indiansommar" och "Strandens hemligheter"

skapar en kontrastverkan i förhållande till den tunga tegelstensväggen. Som stora tygsjok tycks de hänga en bit från väggen. Med sin lätthet och glättade yta reflekterar de ljus. Här i hemstadens skola är det minnen från Vänern, sommar och vinter, med bad, vattenlekar eller isjakter över speglande is , som inspirerat till detta sinnliga verk.

Jag tillhörde den första årgången som gick hela gymnasiet i Tunaholm-skolan. Fogelquists mäktiga verk var en daglig inspirationskälla under morgonsamlingar och långa skrivningar. När jag flyttade till Stockholm fortsatte jag att möta Fogelquist i flera miljöer i centrala Stockholm.

Jörgen Fogelquist var sedan barndomen intresserad av astronomi. Tillsammans med brodern Rune studerade de från barndomshemmets vind himlavalvets stjärnbilder och planeter. Universum blev motivet till det som av konstkritiker ofta betraktas som Fogelquists främsta verk, i Rosenbad. Verket heter "Årtag". Folke Edwards har beskrivit verket på följande sätt: "Tyngdlöst förpassas vi från vattenvirvlarna efter årans blad, vattnet speglar den omgivande vegetationens grönska, ut i universum ljusår från det skimrande minnet av sommarlov och lek."

I en beskrivning av verket skriver Fogelquist följande: "I slutet av strömvirvlarna efter årbladet finns en snedställd svart ellips med två galaxer – Andromeda i Pegasus stjärnbild och den stora från kanten

sedda galaxen i stjärnbilden Berenikes hår. Teckningar från dessa stjärnbilder återfinns i det stora, vita fältet som sedan – där väggen bildar ett hörn – flätar in en färgton i ljus *caput mortuum* med stjärnbilder i Vintergatan genomströmmat av ett ”flytande” blått band. Utan att försöka i efterhand bemänga målningar med djup symbolik vill jag ändå berätta att den för mig handlar om människors vilja, tvivel och styrka i sin ensamhet. Ensam vid sin årtull. Den handlar om människor i förhållande till de system som hon befinner sig i på jorden – och ytterst som en del i universum.”

Fogelquist var mycket produktiv på många områden, inte bara som monumentalmålare. Han gjorde också många skulpturer till offentliga rum, inredde fabriksbyggnader och gjorde litografier. Han målade direkt på vägg i olja, vinyl, akryl och tempera, ibland på duk eller pannåer. Jörgen Fogelquist var en mycket mångsidig konstnär, som i sin konst ofta valde att nå ut till de breda lagren i samhället genom att utsmycka de offentliga rummen. Hans motivkrets rörde sig från det vardagliga till det kosmiska. Intrycken och minnena från barndomstiden i Mariestad gav honom inspiration under hela hans konstnärskap.

MARIANNE AHRNE

Skaraborgare

Jag har aldrig varit någon skaraborgsk lokalpatriot. Jag har ingen uppfattning om hur en skaraborgare skulle skilja sig från någon i en annan del av Sverige – utom möjligen genom sitt tungomål som nog kan göra anspråk på att vara ett av de fulaste i riket. I varje fall ett av de "bonnigaste". "Bättre ena kråka i näsa' än ena skata i sänga'" sa ett av Dan Korns original från någon av traktens utmarker. Det får stå för vad jag tror är skaraborgskt. Humor, fötterna på jorden – och en total avsaknad av politisk korrekthet.

Under de dryga två år som gått sedan jag slog mig ner i den västgötska ödemarken har jag mött många märkliga människor. Jag ska berätta om några av dem. Utan att direkt påstå att de är typiska. Vi lever ju i en tid där det praktiskt taget är dödsstraff på att

säga att det finns skillnader mellan kvinnor och män eller att afrikaner på något enda sätt är annorlunda än svenskar, så hur skulle jag våga antyda... Skaraborgare? En särskild sort? Jag kan bara ge några exempel.

I juli 2014 köpte jag en liten gård i skogen till min tik Gwendolyn som skulle få valpar. Att föda upp dem i min lägenhet i Stockholm föreföll mig alltför riskabelt. Jag hade visserligen redan haft en kull duvungar på balkongen men detta hade fått P – en representant för hyresvärden – att hota med avskjutning av hela fågelfamiljen.

– Då får du skjuta mig först, sa jag.

– Då säger vi det, svarade han och slängde på luren. Jag kontaktade en advokat som berättade att det var i lag förbjudet att skjuta häckande fåglar.

Men P gav sig inte. Han påstod att duvor inte HADE ungar så tidigt på året.

– Jaså, undrade jag. Vad är det då för något fjuntigt som ligger där ute i boet? Är det kanske påskris?

När advokaten talade med P medgav han till slut att det kunde bli problematiskt att mot min vilja tränga sig in i våningen och skjuta. Duvungarna fick växa upp i fred och så småningom flyga ut från balkongräcket. Men jag hade lärt mig att inte riktigt lita på hyresvärdens känsla för djuren. Jag var heller inte omedveten om vilken skada en kull valpar kunde göra på en nyrenoverad lägenhet vid Mosebacke.

Därför hamnade jag för andra gången i livet i hjärtat av Skaraborg. För första gången var det frivilligt.

Gwendolyn och jag installerade oss, tog huset och hela gården i besittning. Gwendolyn blev dag för dag mer lik en uppblåst ballong, och jag måste lyfta upp henne på tältsängen på terrassen där vi tillbringade många lata stunder. Jag läste och hon sov. Oxytocinet flödade. Emellanåt fick jag ett ryck och såpskurade mina trägolv, snickrade eller målade. Jag släpade möbler och prylar mellan ladan och huset och njöt hämningslöst av att inreda. Men jag aktade mig för människor. En dag hörde jag Gwendolyn skälla som en besatt, och när jag kom ut på terrassen upptäckte jag en äldre dam som stod vid staketet. Jag hälsade som man gör på landet.

– Du undrar la vem jag är? ropade hon.

– Nej, sa jag och tänkte just gå in i huset igen då jag hörde hur hon satte igång. Vem hon var, var hon kom ifrån, vilka hennes föräldrar var, var de bodde, var hon själv bodde och varför hon kommit förbi. Själv sa jag ingenting. När jag med viss häpnad berättade om mötet för min barndomsvän Majsan som bor kvar i Falköping skrattade hon och menade att mitt "nej" varit det mest oartiga man kunde tänka sig – medan det för mig bara betytt: gå var du vill, var vem du vill, "none of my business" och jag är inte nyfiken.

Majsan berättade om ett annat oväntat besök. Hon och hennes man Tor hade varit ute och åkt förleden vinter och Tor som gärna gasade på fick slir på bilen på en isgata i Gamla stan och brakade rakt genom staketet till det hus där det gamla syskonparet Gunvor och Lars-Erik – som i alla år skött Lindbloms Blomsterhandel vid Stora Torget – bodde. Gunvor kom utrusande på trappan när hon hörde smällen. Med en snabb blick tog hon in det demolerade staketet men blev lättad när hon såg vilka som kravlade sig ur bilen.

— Jaså, är det I? sa hon. Men I kan la komma genom dôra som vanligt fôlk.

En kväll, när Gwendolyn sov på min soffa i vardagsrummet, gick vattnet och värkarna var igång. Jag lyfte ner henne i den korg jag gjort i ordning, men värkarna bara fortsatte, och valpen ville inte ut. Just då var det inte idealiskt att vara ensam i skogen. Veterinären som jag talat med tidigare hade inte tid att komma. Valpen verkade sitta fast. Jag ringde en kvinna som veterinären rekommenderat. Hon var hunduppfödare och duktig på allt som hade med hundar och hästar att göra, sa veterinären. Men hon bodde långt bort och hade själv fyra hundar som det kanske inte var så enkelt att lämna. Trots det lovade hon att komma. Jag hoppades hon skulle hitta den lilla grusvägen som ledde fram till mitt hus. När jag vände mig mot Gwendolyn igen såg jag valpens nos

åka fram och tillbaka i födselgången. Jag hade läst att man kunde ta tag i valpens huvud och dra försiktigt nedåt i en skruvande rörelse, och med nästa värk gjorde jag så. Valpen kom ut, en stor, stark och bredskallig tik, och nästa följde som en raket. Det var en hanvalp, svart också han. En kvart senare kom en ljus liten tik. Gwendolyn visade sig vara en duktig mamma och gjorde allt rätt, bet av navelsträngarna och åt upp moderkakorna. Hon slickade valparna rena, och de två svarta började genast dia. Men den lilla ljusa tiken verkade inte få i sig något.

I det här läget anlände Margareta som skulle bli Gwendolyns och min räddande ängel. Hon var effektiv från det hon klev över tröskeln, och tillsammans fick vi den lilla att dia. Jag bände upp hennes hårt sammanpressade käkar och fick henne att börja suga på mitt lillfinger. Under tiden mjölkade Margareta Gwendolyn, och efter ett par kontaktförsök sög sig den lilla nyfödda fast i spenen och satt där sedan som en igel. Allt skulle varit frid och fröjd om bara nummer fyra behagat komma ut. Men där var det tvärstopp.

– Jag tror den valpen är död, sa Margareta när hon såg Gwendolyns fruktlösa värkar. Nu var det bråttom. Vi kastade oss in i Margaretas bil och hon körde i ilfart till djursjukhuset i Jönköping där de lovat att vi skulle få komma in. Gwendolyn och jag satt i baksätet med valparna i en korg. Gwendolyn kräktes

grön illaluktande moderkaka över Margaretas fläckfria bilklädsel, men Margareta bara viftade bort det. Vad spelade bilen för roll? När vi kom fram till Jönköping visade det sig att bara en veterinär och en sköterska hade jour, och de hade två operationer att göra före oss: ett kejsarsnitt på en chihuahua och en hund med total tarmblockering.

– Men ni sa ju att vi skulle få komma in direkt, klagade jag.

– In på kliniken ja, blev svaret.

Vi fick välja mellan att vänta till morgonen eller köra tretton mil till Göteborg. Det blev Göteborg i 140 kilometer i timmen. Margareta berättade att hon långa tider arbetat som taxichaufför, så uttryckningar var hon van vid, men när vi kom till Göteborg körde vi vilse i natten. Vi ropade på en man som höll på att stänga ett garage där han just parkerat ett enormt åbäke till fordon. Han började förklara vägen för oss, men när han kastat en blick in genom fönstret och fått se valparna sa han: "Äh, jag tar ut färjan och kör före. Di där små, di ska inte få lida!" Och så baxade han ut en groteskt överdimensionerad farkost blinkande av kulörta lyktor och med namnet VIKING 205 på sidan. Dess viking till förare lotsade oss genom öde gator till Blå Stjärnans sjukhus. Också han var en nattens ängel!

Äntligen togs Gwendolyn in på operation. En stund senare kom en assistent med två pyttesmå valpar, en svart tik och en ljus hanhund som de bad oss gnugga liv i. Jag fick tiken som var den mest livskraftiga. Margareta som var mer erfaren vad gäller valpfödelse fick den lilla hanen som var på vippen att stryka med. Huvudet hängde, och han var uttorkad. Men hon fick igång honom! Vilken glädje när också han började pipa!

Efter en stund kom två valpar till, ett dött MONSTER – en svart, jättelik tik som blockerat allt och förmodligen varit död i över ett dygn och så en vacker, ljus liten tik som först hade svaga hjärtljud men sedan dog och blev kall. Jag försökte länge få liv i henne, men det var hopplöst. Monstervalpen hade suttit som berget, och veterinären hade varit tvungen att pressa tillbaka henne från födelsegången in i livmodern igen. Det hade varit ett komplicerat kejsarsnitt, sa de, och hade vi inte kommit till sjukhuset i tid hade Gwendolyn dött. Till slut kom också en omstöcknad Gwendolyn som fick ligga med dropp under värmelampan och med en frottéhandduk över ryggen. Nu först kände Margareta och jag att vi var hungriga, men godisautomaten på sjukhuset var trasig. På hemvägen stannade vi och åt korv. Jag minns inte mycket av vad Margareta berättade för mig den natten, men jag visste att jag funnit en vän och att jag skulle vara tacksam mot henne livet igenom. Inte

bara räddade hon livet på Gwendolyn och valparna, hon kom också till mig med en bättre korg, vattentäta lakan, praktiska hundfiltar och goda råd. Vi talades vid nästan dagligen om valparnas väl och ve.

Gwendolyn hämtade sig fint efter kejsarsnittet. Men en tid senare drabbades hon av en elakartad juverinflammation, fick 41 graders feber och var åter nära döden. I förtvivlan ringde jag Margareta. Än en gång kastade hon sig tveklöst i bilen, hämtade mig och Gwendolyn och alla valparna och körde oss i ilfart tillbaka till Göteborg och Blå Stjärnans sjukhus. För andra gången räddades min älskade Gwendolyn till livet. För andra gången var Margareta vår ängel.

Jag älskar mitt eremitliv och söker inte upp någon om jag inte absolut måste. Men då och då kommer människor förbi. En dag stannade en bil utanför staketet. Eftersom jag verkligen bor vid vägs ände och bilen blev stående gick jag fram till den. Kanske var det någon som kört fel. Men nej. I bilen satt tre äldre damer, och det visade sig att en av dem var född i huset på trettioalet och dotter till muraren som byggt det. Muraren hette Ros, och huset kallades därför länge bara för Roses – en västgötsk genitiv. Jag frågade damerna om de ville komma in på te och titta runt. Det ville de gärna.

Det märkliga med att bo på landet är att man mycket snabbt hittar gemensamma bekanta. En av

de tre damerna hette Evy, var jämnårig med mig, visade sig ha gått i en parallellklass i läroverket och varit skolkamrat med Majsan. Evys kusin Stina var den som var född i huset, den tredje var hennes systerdotter. De hade båda varit missionärer i Argentina, där Evy också besökt dem. Jag mindes inte Evy från skolan, men Majsan berättade senare att hon varit en duktig elev fast så blyg att hon knappt märkts i klassen. Blyg var hon inte längre. Snarare kändes hon frimodig och stillsamt rolig och var, skulle jag upptäcka, kompetent på många olika områden. Stina berättade för mig hur huset förändrats och guidade mig till ett oupptäckt ställe på tomten där det växte vilda nattvioler, precis som i hennes barndom. Alla tre berättade västgötahistorier som de påstod vara sanna och som mycket väl kunde vara det.

Typ...

En fin dam som talar stockholmska kommer fram till en gubbe på torget i Falköping en marknadsdag. Han säljer frukt och grönsaker och hon tar upp något i handen:

Damen: Finns det vitaminer i den här?

Gubben: Det kan la finnas nôen, men di går nock å plöcka bört.

Stina och systerdottern bodde på Kinnekulle, "Kullen" som de uttalade: kööen. Utan översättning skulle jag inte förstått vad de sa.

En tid senare blev Majsan och jag bjudna på lunch hemma hos Evy. Hon bodde kvar i sitt föräldrahem: ett blåmålat torp poetiskt inramat av lada och uthus, med fågelholkar i mängd i äppelträd och askar och främlingar. Katterna måste ha haft ett hemligt språk, för de tycktes kunna meddela varandra att hos Evy fick de mat och ro. Titt som tätt kom en katt Evy inte hade sett förr. Den var också välkommen. När Evys bil körde upp framför huset satt katterna uppradade på trappan men vid ljudet av en annan bil var de som bortblåsta.

Evy hade liksom Majsan varit lärare och senare studierektor för sju olika skolor på en gång.

– Nu har de bara en studierektor per skola, sa hon, och de slutar jämt för att de blir utbrända.

Hennes tonfall var förvånat men inte dömande. Evy hade samtidigt med sina sju jobb haft kor och kalvar, skog och jordbruk som hon skötte ensam sedan hon blivit änka. Ende sonen bodde i Kanada.

När hon blev pensionerad bestämde hon sig för att lära sig spanska och skrev in sig på en kurs i Ulricehamn. Det var bara tre mil dit, så hon tyckte det var onödigt att ta ut bilen. Hon cyklade de sex milen fram och tillbaka, dag ut och dag in.

– Det gick bra, sa hon lakoniskt.

Jag var imponerad. Allt kom fram på det mest anspråkslösa sätt. Jag var glad att Majsan var med eftersom hon till skillnad från mig är social och ställer

frågor. Själv lyssnar jag gärna om någon vill berätta, men jag frågar inte och jag glömmer snabbt. Majsans minne är däremot fenomenalt. Hon har den sortens genealogiska minne som jag inte vill kalla skaraborgskt men som jag tror är typiskt för småstäder och byar. Man håller reda på människors antavlor och vet något om deras föräldrar och syskon och fäst-mör och fästmän och ex och exex och jag blir matt vid bara tanken.

När vi lämnade Evy fick jag tre fågelholkar med mig hem. Majsan fick en stor kasse rabarber och en stickling. Vi hade fått mer om vi inte sagt stopp – Evy ville helst skicka med oss matsäck efter en trerätterslunch! Än en gång slogs jag av den stora generositet och vänlighet jag mötte från människor här nere i obygden. Kan man kalla det skaraborgskt? Förmodligen. Och i andra delar av landet kallar man det skånskt eller småländskt eller lappländskt.

SÖREN HOLMBERG

**Fältmarskalken
som nästan var skaraborgare**

I slutet av 1990-talet. På besök i New York. Turistande på fingatan Femte Avenyn råkade jag stöta på en stor bokhandel. Längst ned i källarplanet fanns den avdelning jag alltid letar efter – den militärhistoriska. Rad efter rad med böcker om all världens krig, om än med en övervikt för krig som USA utkämpat. Och där plötsligt en tjock bok omslagsprydd med Napoleon på en vit springare. Men det var inte den franske kejsaren som väckte mitt intresse. Det var bokens titel: *The Military 100. A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*. Se där en skrift för en tabellätare som jag.

Med lagom spänd förväntan började jag kolla topplistan. Författaren var en pensionerad överste i

USA:s armé med det förpliktigande namnet Michael Lee Lanning. Så skulle det vara mest amerikaner? Ja, det var det. Hela sjutton stycken med George Washington som nummer 1. Och författarens namne Robert E. Lee medtagen som nummer 60. Men det som fick mig att rysa till var att flera svenska fältherrar platsade på 100-listan. Hela tre stycken – inte illa för ett litet land som Sverige. Naturligtvis var Gustav II Adolf en av dem – på plats 6. Mindre självklart kvalade Karl XII in på 97:e plats. På plats 80 placerade sig den för mig stora överraskningen – fältmarskalken Lennart Torstenson.

Det som fick mig att rysa till var inte bara lite skämmig nationell stolthet. Rysningen berodde också på min uppväxt i Skaraborg och adressen där jag tillbringade skolåren. Jag bodde i en korsning där de tre stora svenska fältherrarnas namn möttes i militärstaden Skövde. Mitt uppväxthus låg i korsningen mellan Karlsgatan och Lennart Torstensongatan med utsikt över Vasaparken. Hade parken heterat Gustav Adolfsparken hade träffen varit hundra. Men Vasaparken är gott nog. Hjaltekonungen var ju av Vasaätten.

Det var stort. En amerikansk överste utpekar min uppväxts tre stora krigare som bland de hundra största i världshistorien. Dock, den amerikanske listmakaren kanske inte var helt omdömesgill. Erwin Rommel på plats 79 strax före Torstenson kan väl

vara OK. Men att placera Saddam Hussein i närheten av Torstenson på plats 81 känns inte rätt, visserligen efter vår svenske fältmarskalk men ändå. Lennart Torstenson har gått till historien som Fältartilleriets Fader och organisatören bakom Sveriges framgångsrika avslutning av trettioåriga kriget. Saddam Hussein ledde sitt Irak i ett totalt onödigt och misslyckat krig mot Iran – och i två förlorade krig mot USA med allierade. Vår nästan skaraborgske fältmarskalk pryder sin plats på topplistan. Det gör inte Saddam Hussein.

Älvsborg, inte Skaraborg

Lennart Torstenson är fältmarskalken som nästan var skaraborgare därför att han föddes i Forstena utanför nuvarande Vänersborg. En plats nära gränsen till Skaraborg men inte på rätt sida gränsen. Han är född i Älvsborg om vi skall vara noga. Men alltså nästan i Skaraborg. Och eftersom det är mycket ont om fältmarskalkar från Skaraborg bland de 79 som Sverige haft genom åren får vi adoptera Lennart Torstenson som en av oss. Det låter sig extra mycket göra med tanke på att han var gift med en kvinna ur släkten de la Gardie. Hon hette Beata och hade inget med Läckö i Skaraborg att göra. Men andra medlemmar av släkten de la Gardie har tronat på Läckö och

begravts i Varnhems kyrka. Mer skaraborgskt kan det inte bli.

Lennart Torstenson föddes 1603 i efterdyningen av det sista svenska inbördeskriget. Hans familj stödde Sigismund – den förlorande sidan – och först fadern och sedan modern tvingades fly till Polen. Barnet Lennart blev kvar i Sverige och växte upp med farmor i Borgstena socken strax norr om Borås. Trots landsförvisningen i Polen lyckades familjen med hjälp av mäktiga släktingar som riksdrotsen Bo Ribbing få in unge Lennart som kammarpage vid hovet. Väl där uppmärksammades han snabbt av kung Gustav II Adolf. Lennart Torstenson var ingen vanlig hovsam kammarpage. Han visade sig vara en kammarpage med stor fallenhet för det krigiska. Som tonåring fick han följa med kungen på fälttåg till Livland och delta i erövringen av Riga 1621. Därefter kostades han på med en längre studieresa till Holland för att lära modern rörlig krigskonst av dåtidens främsta fältherrar. Väl hemma i Sverige igen – med nya tankar om härar med större eldkraft baserat på ett mer lättroligt artilleri – steg han snabbt i graderna. Flera av hans idéer utvecklades under krigen i dåvarande Preussen/Polen under 1620-talet. Överste med ansvar för artilleriet blev Torstenson 1630.

På erövrarstråt i Tyskland

Sedan kom den stora utmaningen. Sveriges angreppskrig i Tyskland, som dåtida svensk propaganda framställde som ett försvarskrig. Den aggressiva militärstaten Sverige med en liten men välövd krigsmakt var på erövringståg. Och Lennart Torstenson var med och ledde artilleriet. Vid Breitenfeld 1631 – trettioåriga krigets största fältslag – spelade Torstenson och hans kanoner en avgörande roll för den svenska segern. Som tack blev han året därpå utnämnd till general för artilleriet. Njuta av det hann han dock knappt eftersom han samma år blev tillfångatagen i ett misslyckat slag och satt i fängelse i Bayern. Där skall han ha ådragit sig en åkomma som fördyrstrade resten av hans liv. Det har spekulerats i gikt eller reumatism. Men troligen var det någon form av kronisk infektion som gav återkommande skov (Ido Leden *ReumaBulletinen* 2013). Halvt invaliderande var det dock för Torstenson. I ett brev till Axel Oxenstierna skriver han:

Jag haver varken hand eller fot mäktig, ja, icke heller mitt huvud, efter värken haver stigit mig uti halsen och upp i huvudet. Gud vet, med vad besvär och plåga jag är belastad, att jag aldrig nog kan skrivat.

När jag, understundom bliver så, att jag för nöds skull kan sitta en timme eller några på hästen – dock med besvär – så är jag inte mäktig med någon hand regera hästen, så att jag mången gång av otalighet önskar mig hellre döden än livet (V. Johansson Fältmarskalken Lennart Torstenson *Götiska minnen* 1986).

Kanske överdriver Torstenson. Han försökte länge under sent 1630-tal att bli hemförlovad och anförde sin sjukdom som skäl. Hans vädjanden bönhördes först 1640. Då fick han komma hem – mycket kortvarigt som det visade sig. Johan Banér – under vars befäl Lennart Torstenson var med och vann det viktiga slaget vid Wittstock 1636 – dog på våren 1641. Som ny överbefälhavare för de svenska trupperna i Tyskland fanns bara en kandidat – en motvillig sjuklig sådan. Det var Lennart Torstenson. Med en fältmarskalktitel, en utnämning till riksråd och ett generalguvernörskap i Pommern som plåster blev han Banérs efterträdare.

Torstenson drog ut på återresan till Tyskland ända till hösten 1641. Men när han väl kom dit igen blev det succé. En demoraliserad svensk armé repade mod och började få framgångar igen. Lennart Torstenson var inte bara en skicklig artillerist. Han var också en bra belägringskrigare och duktig på

snabbrörliga fälttåg. I det andra slaget vid Breitenfeld 1642 återupprepade han Gustav II Adolfs seger från 1631. Vid hans sida stod då som adjutant den blivande kung Karl X Gustav.

Framgångarna i Tyskland måste dock läggas på is när Torstenson överraskande får order från Stockholm att marschera mot Danmark. Ännu ett angreppskrig var på gång med nya lockande erövringar. I ilmarscher från Böhmen/Mähren skyndar Torstenson mot Jylland senhösten 1643. Det danska motståndet var ringa och i januari 1644 nådde han Kolding vid Lilla Bält. Där är det smalast om man vill gå över isen till Fyn. Och det försökte sig Torstenson på – med katastrofalt resultat. Blidväder gjorde att isen brast. Ett tusental knektar fick sätta livet till. Lennart Torstenson hade inte samma tur med vädret som Karl X Gustav hade 1658.

Torstenson låg nu pyrt till. De kejserliga höll på att stänga in hans här på Jylland. Den katolske befälhavaren Gallas skall övermodigt ha skrivit till hovet i Wien: "Äntligen har vi den gamle räven i säcken". Men det hade han inte. Lennart Torstenson visade sig ånyo vara en mästare på ilmarscher och undanmanövrer. Han slank ur inspärningen och kunde återvända med full styrka till Tyskland. Några månader senare besegrade han fullständigt de kejserliga och Gallas i slaget vid Juterbog i Sachsen. De kejserliga var nere på knä. En situation som blev än värre i

mars 1645 när Torstenson vann sin mest avgörande seger i slaget vid Jankov, några mil söder om Prag. Vägen till Wien låg öppen. Men trötta trupper, lång försörjningsväg till sjökanten vid Östersjön och inga förstärkningar fick Torstenson till ett värdigt återtåg.

Trots reträtten, hans framgångar banade väg för en bytesrik fred i Brömsebro och till en likaledes bytesrik fred några år senare i Westfalen. Sverige blev för några år en regional stormakt i norra Europa. Lennart Torstenson var en av arkitekterna bakom. Han kunde under stora hedersbetygelser avgå som överbefälhavare och återvända till Sverige senhösten 1645.

Generalguvernör i Göteborg

Väl hemma belönade drottning Kristina honom med en utnämning till både friherre och greve. Och något senare dessutom också till generalguvernör över Västergötland, Dalsland, Värmland och Halland. Fyra landsdelar som alla gränsade till fienden Danmark-Norge, där speciellt Halland var utsatt. Sverige hade endast fått landskapet till låns på trettio år i freden i Brömsebro. Den mycket sjuklige Torstenson hade fått en viktig försvarsuppgift, alternativt en viktig kommande anfallsuppgift inför ett framtida erövringskrig mot Danmark. Det erövringskriget kom i

slutet av 1650-talet, men då var Lennart Torstenson inte med.

Han dog på Ulvsunda gods i södra Uppland i april 1651 vid en ålder av 47 år. Begravningen skedde i Riddarholmskyrkan, kanske i närheten av skaraborgaren kung Magnus Ladulås som lades till vila där 1290 – den förste svenske kung som gravsattes i Stockholm. Cirkeln slöts för Lennart Torstenson. Född nära Skaraborg, begravd nära en skaraborgare.

Palatsbyggare

Lennart Torstenson var först och främst en stor fält-herre. Men inte bara det. Han byggde också mycket ståtliga palats på sent 1640-tal. Först det Torstensonska palatset i Stockholm vid nuvarande Gustav Adolfs torg. Efter om- och tillbyggnader är det idag Arvsfurstens palats och den praktbyggnad som rymmer Utrikesdepartementet. Ingångsportalen till Torstensons ursprungspalats finns kvar inbyggt i Arvsfurstens palats. Man hittar portalen på Fredsgatan. En trång gata som leder fram till Gustav Adolfs torg.

Hans mest ståtliga och fortfarande bevarade palats byggde han dock i Göteborg. Det låg och ligger vid Stora Hamnkanalen alldeles nere vid Göta Älv. Torstenson var med och valde platsen men fick aldrig se det färdiga palatset än mindre bo där. När det

Torstensonska palatset i Göteborg byggdes åren 1648-51 var han mycket sjukdrabbad och tillbringade sin mesta tid på Ulvsunda gods eller i sitt palats i Stockholm. Hustru Beata tog hand om det mesta när det gällde bygget i Göteborg. Resultatet blev Göteborgs vackraste och äldsta bevarade boningshus – idag residens för Västra Götalands landshövding Lars Bäckström med fru Ann-Christin.

Mycket sorg, trots palats och segrar på slagfält

Vad hjälper segrar i krig och vackra palats om man själv är gravt sjuklig och tvingas genomlida mycken död i den närmaste familjen. Lennart Torstenson hade sina smärtsamma kroniska skov större delen av sitt vuxna liv. Och precis som de flesta människor i äldre tider fick han vara med om att många barn dog ifrån honom innan de blev vuxna. Barnadödligheten var ofattbart stor på 1600-talet, även bland adel och kungligheter. Lennart Torstenson och hustru Beata fick fem barn av vilka endast ett nådde vuxen ålder. Två dog i späda ålder, en flicka dog vid 9 års ålder och en pojke avled efter en duell 19 år gammal. Endast sonen Anders blev gammal och framgångsrik. Han gick bort när han var 45 år. Alla Torstensons fem barn är begravda med honom i Riddarholmskyrkan. Så ock hans hustru Beata som gick bort först 1680.

Även här en sluten cirkel. Alla är till slut tillsammans.

Familjen Torstensons öde var på intet sätt unikt i den tidens Sverige. Hertig Karl – segraren i det sista svenska inbördeskriget – och den blivande kung Karl IX, fick sex barn med sin första fru Maria av Pfalz. Alla utom ett dog innan de fyllt fem år. Endast Katarina blev vuxen och blev sedermera mor till den blivande Karl X Gustav. Pojken som växte upp till Gustav II Adolf fick hertig Karl med sin andra fru Kristina av Holstein-Gottorp.

Värst drabbade var dock kung Karl XI och hans hustru Ulrika Eleonora. Under ett och samma år – *annus horribilis* 1685 – dog tre av deras söner. I början av 1687 dog en fjärde liten son. Fyra döda små prinsar inom loppet av två år. En femte prins var också hotande sjuk, men överlevde. Hans namn var Karl och fick senare numret XII. Två döttrar fanns också i familjen. De nådde båda vuxen ålder. Den ena blev drottning Ulrika Eleonora och efterträdare till den skjutne Karl XII.

Inte glömd trots det vanliga namnet

Jag var småtokig i historia redan som mycket ung. Krig och fältslag fascinerade mest. De stora svenska krigare jag då mest lade märke till hade alla ovanliga

och skönt klingande adelsnamn: Oxenstierna, Banér, Gyllenhielm, Horn, Wrangel, Brahe och inte minst de la Gardie. Och så fanns där en krigare med ett helt alldagligt efternamn. En Torstenson. En katt bland hermelinerna. Hur kom han med i gänget? Mina 1900-tals namnfördomar existerade uppenbarligen inte på 1600-talet. Man behövde inte ha ett fint efternamn för att nå toppen för fyra hundra år sedan. Ett vanligt sonnamn dög bra. Bara man var adlig.

Ett vanligt namn som slutar med son dög också mycket bra när Gustav III instiftade Svenska Akademien 1786. Samtidigt lanserades akademiens Stora pris. Tävlingens två första ämnen var: I skaldekonst "Konung Gustaf Adolfs anträde till regeringen" och i vältalighet "Äreminne över riksrådet och fältmarskalken Lennart Torstenson". Uppsatsen som vann vältalighetspriset med en oration över Torstenson var anonymt författad, men visade sig senare vara skriven av kung Gustaf III själv. Om man nu kan tro det. Det fanns ju redan på den tiden spekulationer om att kung Gustaf inte alltid hade gjort det han officiellt påstods ha gjort. Till exempel, var han eller hovstallmästare Munck pappa till den blivande kung Gustav IV Adolf? Men bortsett från vad kung Gustaf III gjorde eller inte gjorde, Svenska Akademiens pristävling visar att Torstenson inte var bortglömd. Han var fortfarande stor på den gustavianska tiden.

I inledningen på den 30 sidor långa uppsatsen låtsas författaren/Gustaf III darra lite inför Akademiens beslut om vem som skall vinna priset:

Jag vågar dock framträda, förundrad sjelf
öfver min dristighet; men som Svensk är
jag oförskräckt, och som medborgare vill
jag uppfylla den skyldighet, att frambära
ett fastän svagt rökverk på det altare, som
nu till TORSTENSONS ära upptändes.

Uppsatsen är mycket faktsäckad och rik på historisk information; det mesta hämtat från vad som upplästes i likpredikan vid Grefve TORSTENSONS begravning. Avslutningen är mer personlig och mycket magnifik:

O mitt fosterland! o Sverige! (tillåt denna
sista önskan, innan jag slutar det tal jag till
en stor mans ära hållit) måtte du länge
njuta fredens lugn; men då fienderne
rusta sig, då krigets fackla upptändes af
tvedrägtens hand; måtte du finna i ditt
sköte många hjeltar, som, då de likna
TORSTENSON i mod, i försiktighet, i
kunskap, likna honom äfven i kärlek för
riket, i vördnad för sina skyldigheter, och
i de saktmodiga dygder, utom hvilka en

hjeltes ära fördunklas, och blir ofta en tung börda för dess fädernesland!

Idag är väl inte Lennart Torstenson lika stor, om än inte bortglömd. Han är fortfarande med oss. Främst tack vare det förnämliga Torstensonska palatset i Göteborg. Påbyggt och restaurerat men fortfarande mycket igenkännligt från Linnardts och Beatas skapelse från mitten av 1600-talet. Linnardt därför att det var så Torstenson själv skrev sitt förnamn. Det Torstensonska palatset gör många lyriska. Så här skrev Lennart Nordquist i *Föreningen för Västgötalitteraturs* tidskrift nummer 1 2016:

Har man fått förmånen att göra ett besök i det huset under fru Ann-Christin Bäckströms charmanta visning och lära känna hur det är en lysande klenod och en viktig representant för vårt land och i synnerhet en skön provins där, så känner man att Lennart Torstenson med goda skäl kan kallas en stor västgöte.

Jag instämmer till fullo. Även jag har guidats av Madame Landshövding genom det fantastiska 1600-talshuset 1600-tals tals huset; till och med ner i källaren med en möjlig fängelsehåla blev jag beledsagad. Höjdpunkten var att få se det rum där kung Karl X

Gustaf avled en februarinatt 1660; ett vackert rum på andra våningen med fönster ut mot Stora Hamnkanelen. Kungens död inträffade under den enda riksdag som varit i Västergötland. Sedan dess har ingen vågat ha en riksdag i Västergötland, än mindre i Göteborg.

Men därtill är naturligtvis vår hjälte Lennart Torstenson helt oskyldig. Liksom till att den unge man som började som adjutant hos honom i Tyskland, låg och dog som kung i en säng i det palats Torstenson byggt i Göteborg. Förunderligt att så mycket kan hända en nästan-skaraborgare med ett enkelt sonnamn.

JAN MÅRTENSON

Skaraborgs meste bolsjevik

Bolsjeviker, finns dom? I dag är de sannolikt en utdöende art. Harry Persson i Tidaholm brukade kallas Västsveriges meste kommunist. Jag gav 1978 ut dokumentärboken "Harry Persson, kommunist" i Norstedts PAN-serie. På omslaget står han stolt med händerna bakom ryggen och uppsträckt som en militär framför en staty av Josef Stalin.

I likhet med Svetlana Aleksijevitjs far var mina underbart goda morföräldrar troende kommunister. Hon kallar dem "slaveriets romantiker" eller "utopins slavar". Få av de svenska kommunisterna kände till Stalins utrensningar eller att många av deras egna kamrater, som utvandrat till Sovjetunionen, hamnade i sibiriska arbetsläger. De drabbades av Stalins paranoia och stämplades som spioner.

Jag sökte upp Harry Persson hösten 1970 för att jag var nyfiken på en människa med hans brinnande politiska engagemang. Här i landet fördömde många med rätta, även en stor del av vänstern på den tiden, det sovjetiska förtrycket. Men jag ville visa att kommunisterna här hemma också blev förföljda. De ansågs vara säkerhetsrisker och skickades till arbetsläger i Storsien och Mellerud.

Min vän Lennart Jörälv och jag besökte Tidaholms bibliotek de tre dagar i veckan som det var öppet. Vi satt ofta fram till stängningsdags i tidskriftsrummet rätt nära utlåningsdisken. Harry och hans partikamrat Gunnar Karlsson (Lennarts morbror) lånade drivor med fackböcker och skönlitteratur och var som många självlärda människor jag träffat mycket belästa. Det fick jag också bekräftat vid mina otaliga samtal med Harry när jag förberedde min bok om honom. I likhet med många ateister var han dessutom bibelsprängd.

Harry Persson hade alltid en karamellpåse i fickan när han arbetade som kommunalarbetare. Han lät förbipasserande barn ta en karamell. Vid ett tillfälle stod vi barn utanför miljonärsvillan och såg trånande på äpplena i trädgården. Harry sopade trottoarkanterna men han gick och ringde på dörrklockan. Han frågade om barnen kunde få några äpplen och fick

beskedet att de bara fick ta fallfrukt i så fall. Då skakade han om apeln och sa: "Här finns det fallfrukt att äta!"

Harry hade många olika jobb och arbetade mer än tjugo år som skomakare, de tretton sista som kommunalarbetare. Dessförinnan hade han arbetat med byggnadsarbete och skogsavverkning. När han blev arbetslös använde han ett gammalt skomakarknep. Han köpte grovt lingarn hos en sadelmakare och började tillverka becktrådar. Sen gav han sig ut på gårdfarihandel. Bönderna köpte i regel ett par trådar för en krona. De använde dem till sina seldon, tömmar och grimmor.

Under de åren måste han skaffa så billigt logi som möjligt. Han utökade försäljningen med papper, kuvert, skosnören, nålar och kammar. Efter inköpen hade han inga pengar kvar. I Bengtsfors frågade han en förbipasserande om denne kunde avvara en 50-öring till en kopp kaffe. Två civilklädda poliser stod i närheten och iakttog honom. De bad honom följa med till polisstationen. Till skillnad från dagens tiggeri var bettleri förbjudet på den tiden. Harry fick en lösdrivarvarning eftersom gårdfarihandel inte dög som arbete.

Redan i ungdomen läste han Karl Marx och Lenins skrifter. Med tiden blev han en skarp agitator och känd som "Röde Harry i Tidaholm". Efter Ådalenkravallerna 1 maj 1931 där fem arbetare sköts till

döds av militären talade Harry över ämnet "Kapitalismens hungeroffensiv, arbetarmord, strejkbryteri och den hotande krigsfaran!" på Gamla torget i Tidaholm.

Några anhängare av Högerpartiet tog kontakt med stadsfiskalen Sjöström. De menade att Harry Perssons påstående att Ekman ledde en mördarregering var åtalbart. Sjöström hade skrämts av entusiasmen bland de tusen åhörarna så han svarade: "Det kan väl hända. Men jag vill inte ha något Ådalen här."

Våren 1932 kallades Harry till ett stormöte i Vara där det pågick en strejk vid tegelbruket. Men först skulle han tala på några förberedande möten i Järpås och Grästorp. Vid dessa möten var det oundvikligt att komma in på politiska händelser och tala om ådalsmorden. I Järpås dök det upp fem – sex unga militärer.

Harry vände sig direkt till dem: "Om det skulle inträffa igen att en fascistofficer av kapten Mestertons typ kommenderar er att skjuta ner era anhöriga eller kamrater måste ni göra klart en sak för er. Det enda ni då kan göra är att vägra lyda order!" Den socialdemokratiske fjärdingsmannen Rytter var närvarande vid mötet. Han gjorde några anteckningar i ett block.

Ett halvår senare damp det ner en stämningsansökan i Harrys brevlåda. Brottsrubriceringen löd: "För

uppmaning till ohörsamhet mot lag och laga myndighet". Ordföranden vid Kinne, Kinnefjärdings och Kållands häradsrätt frågade om beskyllningarna var sanna. "Ja, jag har sagt att dom inte ska skjuta ner folk", svarade Harry som dömdes till en månads fängelse i Mariestad.

I den lilla cellen fanns bara en psalmbok och Nya testamentet. Men det var tillåtet att låna böcker från biblioteket. På dagarna lagade Harry spannmåls-säckar i fängelset. Han brukade hinna med tio och gjorde en bädd av dem eftersom sängen fälldes upp på dagarna. Där kunde han ostörd läsa första delen av Marx "Kapitalet", ett mastigt band om världshistorien och Flammarions tusensidiga verk "Populär astronomi".

Harry träffade sin fru Alice 1927. Hon hade gått med i kommunistklubben och var aktiv inom föreningens amatörteater. De gifte sig borgerligt och fick med tiden två söner och en dotter. I samband med den s.k. Kilbomiaden rådde stora motsättningar inom partiet. På ett stormigt möte skulle de 35 medlemmarna avgöra om de ville följa Kilbom eller Sillén. Kilbommarna drog det längsta strået. Sex sillénare, bland dem Harry Persson, lämnade mötet i protest. Men Alice stannade kvar. Så småningom vann sillénarna på riksplanet och kilbommarna försvann in i socialdemokratin. Då följde Alice sin revolutionäre make.

Harry var ute och höll politiska föredrag under hela 1930-talet. Under det finskryska kriget upplevde Harry den största kommunisthetsen i sitt liv. Partiets tidningar fick transportförbud och måste delas ut på smygvägar. Vid den tiden gällde s.k. restlängd. Den som låg efter med skatten var inte valbar. Ett skriftligt meddelande gick ut till fullmäktigeledamöterna. Där stod att de som hade skatteskuld omedelbart måste betala in den. Harry hade 28 kronor i restskatt men var den ende som inte fick någon påminnelse. Han sparkades ut ur fullmäktige. När han hämtade lönekuvertet nästa dag drogs skatten av. Men då var det redan för sent.

Polisminister Gustav Möller beordrade strax efteråt husundersökning hemma hos landets ledande kommunister. Han hade fått för sig att kommunisterna gjort upp listor på dem som skulle arkebuseras när ryssarna intagit Skandinavien.

En morgon klockan halv sju knackade det på Harry Perssons dörr. Han hade arbetat till elva kvällen innan. Familjen låg och sov i köket. Inne i rummet var det minusgrader; det var ont om bränsle och sågspånskaminen stod oeldad. Borgmästaren Carl Jespersen kom i sällskap med överkonstapel Ehnegren och poliskonstapel Banck. Harry undrade vad det var frågan om och fick besked om att det var husundersökning.

Alice steg upp och fick på sig en tröja. Hon skulle elda i spisen och fick tag på ett gammalt nummer av Västgöta-Bladet. "Här får inga papper brännas upp", sa de morgontidiga besökarna. Det hjälpte inte att Harry sa att hon bara skulle tända i spisen och koka kaffe. De gick igenom skrivbordslådan i rummet och läste igenom Amerikabreven de fått från en släkting.

I den ryska radion hade det pratats om Sverige. Där nämndes att en ammunitionsfabrik höll på att byggas i Tidaholm. Nu trodde polismyndigheterna att Harry skickat uppgifter om det till ryssarna. Överkonstapel Ehnegren fick syn på en gammal skokartong där Harrys schackprotokoll låg. Han hade samlat dessa sedan 1920-talet. En stunds överläggningar följde. Borgmästaren fick för sig att det var hemliga koder som skickades över till Sovjetunionen.

Husundersökningen varade ett par timmar. Hela skolådan beslagtogs. Den skickades till Säpo samma dag. Några månader senare kom två poliskonstaplar hem till Harry. De lämnade ett stort kuvert och såg lite generade ut. Harry smålog när han såg vad som stod textat utanpå: "INNEHÅLL: SCHACKPROTOKOLL".

Han ingick i ett betongarbetarlag på den blivande ammunitionsfabriken. Arbetarna gick i dubbla skift. Det var tydligen bråttom att få igång fabriken. Trots vargavintern skulle ett treskift införas. Men Harry

lyckades mobilisera både sina egna partikamrater och syndikalisterna till ett särskilt möte. Där beslutades att arbetarna inte gick med på treskift.

Tidaholms kommun uppmanade Skånska cement att sparka Harry. Hela betongarbetarlaget fick sluta. Men några dagar senare återkallades Harrys sju arbetskamrater. Själv fick han inte ens komma in på området när han skulle hämta slutlönen, trots att han var ordförande i det lokala Byggnads-facket. Strax efteråt fick Alice sparken från tändsticksfabriken.

Harry sökte olika jobb men stoppades med ojusta metoder. Han och en arbetslös svåger hade fått reda på att Tidaholms stad genom elverket lagt in ansökan om två skogsarbetare under vintern. De begav sig dit men kamreren förnekade att det fanns några lediga jobb. Harry och svågern återvände då till arbetsförmedlingen och fick skriftligt intyg på att stan ville anställa två skogsarbetare och att ingen annan sökt platserna. Då var kamreren på elverket tvungen att motvilligt låta dem börja nästa dag.

Inne på elverket, som en gång i tiden varit mjölkvarn, låg materielförrådet. Där skulle Harry hämta sina arbetsredskap. Vid ingången mötte han elingenjör Svensson, en skåning som Harry lärde känna när han var med och drog elkablar.

"Vart ska Persson gå?" undrade han. "Jag ska gå in och hämta verktyg. Min svåger och jag ska börja hugga i skogen." "Persson får inte gå in på elverket."

"Jaså, det är ju bara frågan om verktyg. De finns här inne på området." "Ja, det hjälper inte." "Det var egendomligt. Jag har arbetat här i flera år förut och jag vet var verktygen finns. Ni har ju även slipsten så vi kan slipa yxorna." "Persson får i alla fall inte gå in på elverket."

Då ilsknade Harry till. "Vad faen menas med detta. Tror Svensson att jag är rysk spion eller vad är det frågan om?" "Ja, vad ska man tro, vad ska man tro!" "Då ska jag tala om för Svensson att jag aldrig har varit spion och kommer heller aldrig att bli det. Och om jag skulle få för mig att spionera för Ryssland, som ni tror att jag gör, kan jag tala om att ryssarna bygger kraftstationer på både sex, åtta och tio miljoner hästkrafter. Så varken jag eller ryssarna har nånting att lära av den jävla gamla gröpekvorna som ni har här!" En stund senare fick en av Harrys gamla arbetskamrater hämta verktygen.

Harry var i hela sitt liv en kontroversiell politiker. När Tidaholm 1958 hade planer på att sätta upp en staty på den gamle baronen Hans Henrik von Essen, som påstods vara stans grundare trots att P A Rudbeck haft industriell verksamhet där redan på 1700-talet, blev Harry fly förbannad. Han skrev en text med grov blyerts och placerade den på kommunisternas valtavla mitt i stan: "Arbetare! Bakom ryggen på er ämnar Högern och de socialdemokratiska ledarna sätta upp en staty över baron Hans Henrik von

Essen för 20 000 kronor. Denne baron använde spöstraff mot sina arbetare och hans hobby var att skända deras kvinnor. Rösta mot denna skandal! Rösta med kommunisterna på söndag!"

Det här resulterade i att landsfiskal Harry Resar beordrade polisen att ta bort både skrivelsen om baronen och kommunisternas valaffischer på båda torget, trots att den förra bara satts upp på Gamla torget. På valdagen sa landsfiskalen att han skulle komma med ännu en stämning eftersom valaffischerna återigen var på plats. Men Harry fick först efter valet veta att kommunistiska ungdomsklubben satt upp dem. Han dömdes till 100 kronor i böter för förargelseväckande beteende men landsfiskalen fick en reprimand för att valaffischerna tagits bort. Folk samlade in pengar till bötesbeloppet och det blev en tia över. Så småningom kom statyn på plats trots Harrys protester men det var ingen stor uppslutning bland stans befolkning vid avtäckningen.

Harry hade många kontroverser med den socialdemokratiska ordföranden i drätselkammaren Evald Molin men också med flera tjänstemän. Han använde uttrycket "en liten mussolinifigur" i en av många skrivelser och "det börjar lukta Gestapo i vår stad" var en annan formulering. Drätselkammaren krävde sinnesundersökning av Harry Persson. Förhørsledaren undrade hur Harry ställde sig till det.

"Jag tycker för min del att jag känner mig både fysiskt och psykiskt frisk. Så jag ska gå med på det, under förutsättning att drätselkammarens ledamöter vederfars samma kärleksfulla omsorg om sina själs-liv." Häradsrätten avlog landsfiskalens hemställen om sinnesundersökning av Harry Persson.

Den 12 februari 1963 ställdes Harry inför rätta. Han var åtalad för missfirmelse av tjänsteman i två fall och förargelseväckande beteende. Rättegången varade i sex timmar och samlade mycket folk.

Det blev bitvis en munter stämning när åklagaren Harry Resar och Harry Persson utväxlade repliker. "Skrivelsen är riktad till allmänheten. Hade herr Persson räknat med att allmänheten skulle svara?" undrade Resar ironiskt. "Nej, men i politiska frågor riktar man sig alltid retoriskt till allmänheten. Och Resar har ju svarat, jag har fått stämning för det", svarade Harry. "Hade det inte varit lämpligare om Persson kommit till mig eller Molin och diskuterat frågan än att sätta upp skrivelser på stans anslags-tavlor?" "Nej, det hade det inte. Mellan mig och Molin är alla diplomatiska förbindelser avbrutna." "Varför tror Persson att han blivit åtalad i denna sak?" "Det vet väl landsfiskalen, det är ju han som åtalat."

Åklagaren yrkade på ett kännbart frihetsstraff för Harry Persson. Åtalet för förargelseväckande bete-

ende lämnades utan bifall. Harry dömdes för missfirmelse mot tjänsteman i två fall till ett gemensamt straff på ett hundra dagsböter om sju kronor. Nu stod han plötsligt med en skuld på 1 300 kronor, dels för bötesstraffet och dels 600 kronor som han var skyldig Tidaholms stad, märkligt nog för rättegångskostnader i ett mål som Arbetsdomstolen vägrat ta upp.

Även den här gången samlade folk ihop till böterna. Det blev tre hundralappar över. Han gav två av dessa till sin försvarsadvokat Henrik Brandt och en som en första investering i en teveapparat till en handikappad bekant.

På postavin han skickade till landsfiskalen bifogade han en vers av Karlfeldt på talongen:

I denna värld av släta knoddar
som le och buga för en slant
du späcke dina ord med broddar
och tale hälsosamt och sant.
I denna värld så fräck och dum
må mycken vrede äga rum,
och det är skam att vara ljum.

Jag gjorde även radioprogram om Harry Persson. Några år efter att boken gavs ut kom tevejournalisten Jonas Eek hem till Harry med två sönderlästa exemplar (Harrys egna ord) av min bok. Han kunde med

lätthet föra in Harry på de olika episoder som tagit mig årtal att få fram med återkommande intervjuer. I teveprogrammet nämndes inte med ett enda ord att det fanns en hel bok om Harry Persson. Det var ju ett sätt att förminska honom.

Sven Delblanc blev djupt upprörd. Han bad mig skriva till dåvarande TV 2-chefen Oloph Hansson och klaga. Svaret blev bara att "ingen författare har copyright på en annan människas liv". Jag påpekade att det faktiskt handlade om journalistisk anständighet men hörde inget mer därifrån.

Harry Persson blev 90 år och hann se hela Sovjetimperiet falla. I samma ögonblick Jeltsin tog över efter Gorbatsjov förlorade Harry all livslust. Han dog trött och besviken men tänkte kanske på den april-dag 1967 när han och Alice besökte Karl Marx' gravplats på Highgate-kyrkogården i London.

På vägen dit köpte han en röd cyklamen som han satte ner vid det stora monumentet. I blomkrukan fanns ett litet kort med den här texten: "Av alla stora män som levat här på jorden är Du den störste. Alla arma, fattiga och förtryckta fick genom Dig och Din lära mening och mål genom livet. Harry Persson, Sångartorpsvägen 7, Tidaholm, Sverige".

BENGT KNUTSSON

Slump eller determinism

Hur i all världen hamnade jag i
Skaraborgs akademi?²

En högst osannolik händelse. Men den 12 november 2015 finner jag mig själv, likt upphöjelsen av Claudius till kejsare i Rom, utsedd till preses för Skaraborgs akademi. Hedersamt, helt visst, men ett ämbete som jag på intet sätt har eftersträvat, en roll som inte funnits i min tankevärld. Dock allt beroende av – så kan man naturligtvis se det – att jag alltsedan Akademiens begynnelse varit en av ”de aderton”; någon måste, *nolens volens*, axla ledarskapet. Men än mer osannolikt än detta är att jag som utlandssvensk

². En travesti på oration i samband med Skaraborgs akademis högtidsdag i Mariestad fredagen den 22 november 2013.

överhuvud råkade hamna i Skaraborgs akademi. Här kommer min historia:

Få incidenter i mitt liv har varit så omtumlande som TELEFONSAMTALET. Ja, telefonsamtalet med versaler.

Istanbul onsdagen den 10 december 1997. Klockan var vid pass fem på eftermiddagen. Som institutsföreståndare var jag van vid ett *semper paratus*, i praktiken en dygnet-runt-beredskap för än det ena än det andra. När man t.ex. i Sverige frågade mig vad mitt Istanbularbete bestod i brukade jag svara: "Allt från att vara vaktmästare till att vara vetenskaplig ledare, men" – och här kom det viktiga tillägget – "med betoning på det *förstnämnda*." För stunden råkade jag emellertid befinna mig i föreståndarbostaden; den ligger längst upp i det s.k. Dragomanhuset, en sidosbyggnad till Palais de Suède, där Sveriges generalkonsulat håller till.

En signal skar genom luften. Telefonapparaten var i köket. Medan jag lyfte på luren kunde jag långt därnere se Bosporen och alla fartyg som trafikerade sundet mellan Europa och Asien. Det var dels de stora tankbåtarna från eller till Svarta havet, dels de mindre passagerarbåtarna som pendlade mellan Istanbuls båda stadshälfter. En välbekant vy men alltid lika ny och fascinerande.

Jag minns inte exakt med vilka ord jag svarade.

Men eftersom det mycket väl kunde vara en turkisk-talande person som ringde (när allt kommer omkring bodde jag ju mitt i det historiska Istanbul), kan min inledning ha varit följande: *Bengt Knutsson, İsveç Araştırma Enstitüsü müdürü*, "Bengt Knutsson, Svenska Forskningsinstitutets direktör."

Vad är det då jag hör i andra ändan av telefonluren? Jo, först något ohörbart och därefter ett emfatiskt uttalat TYSK.

För den som läst klassisk hebreiska var måhända detta exklamatoriska TYSK det perfekta exemplet på det som i den hebreiska grammatiken kallas "pausalform", hebreiskans *sof pasuq*, egentligen "slut på passagen". Med andra ord: starkton. Eller var det kanske detta som Severin Solders i sin grekiska skolgrammatik menade när han talar om ordbetoning som "expiratorisk".

TYSK! Min förvirring var total. Vad kunde detta TYSK betyda?

Perplex och med luren i handen för ett sjok av tankar genom mitt huvud. Var detta TYSK ett budskap av något slag? På detta tydde den insisterande rösten. På tid mindre än noll såg jag tre olika alternativ:

Alternativ 1. *Håll dig väl med TYSKEN!*

Alternativ 2. *Akta dig för TYSKEN!*

Alternativ 3. *Du ska inte längre vara "turk" utan "tysk".*

Låt oss se på Alternativ 1. *Håll dig väl med TYSKEN!*

För mig var ordet "tysk" ett adjektiv, "något som har med Tyskland att göra"; det kunde naturligtvis också vara substantiverat, "en person från Tyskland".

Kanske, så gick min tanke, var detta TYSK i telefonluren en anonym uppmaning till mig att samarbeta mera med tyska institutioner och personer i Istanbul. Men här hade jag ingenting att förebrå mig. Som chef för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul hade jag livlig kontakt med *Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (en turkologi-inriktad filial till huvudinstitutet i Beirut). Och i min andra kapacitet som konsul för kultur och vetenskap hade jag nära kontakt med såväl det tyska generalkonsulatet som *Goethe-Institut Istanbul*.

Eller, för det kunde ju rentav vara institutstyrelsen som låg bakom det mystiska TYSK, ville man av någon outgrundlig anledning att kommunikationsspråket på institutet skulle vara tyska. Ja, precis det där hade jag upplevt som ung student i Jerusalem våren 1958. På Svenska Teologiska Institutet var just tyska det språk som skulle användas, både i undervisningen och i det dagliga umgänget.

Låt oss se på Alternativ 2. *Akta dig för TYSKEN!*

Måhända, sa jag mig, var telefonledningens TYSK en varningssignal om lurande fara? Kunde det ha något att göra med min tidigare verksamhet i Mellanöstern och Nordafrika, något spår som jag ofrivilligt lämnat kvar, något om Israel och Palestina? Att som orientalist röra sig mellan dessa två poler var inte problem- eller riskfritt, det hade jag personlig erfarenhet av. Så, var kanske avsändaren rentav SÄPO eller MUST? Hade den svenska underrättelsetjänsten fått nys om något som jag själv inte var medveten om. Kanske ville de i nationell och altruistisk anda varsko mig. I så fall var TYSK ett kodord.

Hur kodord slängs ut i etern hade jag erfarenhet av från Oktoberkriget 1973. Mitt under Yom Kippur, judarnas heligaste högtid, mitt under vårt eftermiddagskaffe på Svenska Teologiska Institutet i Jerusalem, hade luftvärnssirenerna brakat loss. Israel var, för att använda ett populärt uttryck, taget på sängen. Men inte länge. När man öppnade radioapparaten kom kodorden för snabbmobilisering: *eshet hayil*, ett bibliskt uttryck för "kraftkvinna", *eshet hayil, eshet hayil*. TYSK i min telefon kunde ju analogt mycket väl vara ett sådant kodord. Men vad TYSK i så fall betydde kunde jag i mitt bryderi inte erinra mig ha hört.

Låt oss så se på Alternativ 3. *Du ska inte längre vara "turk" utan "tysk".*

Kunde TYSK i telefonluren vara en brysk *förhandsinformation*, ja, en order, med innebörden: du ska nu bli "tysk", du ska nu förflyttas till Tyskland eller annat tysktalande område. Att generalkonsulerna bryskt och med kort varsel kunde omdirigeras till annan tjänstgöringsort hade jag själv bevittnat. Men varför jag? Och tanken for snabbt genom mitt huvud, varför skulle jag bli "tysk" sedan jag efter mycken möda och intensiva språkstudier i turkiska blivit "turk", eller åtminstone "halvturk"?

Dock, jag fick erkänna detta för mig själv, den här förklaringen om *tvångsförflyttning* stämde väl med de konspiratoriska uppfattningar som odlades i min hemby Tolsjö på Kålland. Man var nämligen där fullt övertygad om att de svenska myndigheterna hade *förvisat* mig, deporterat mig, tvångsplacerat mig i Turkiet. Och det sannolika skälet för detta var, menade man, att jag på ett eller annat sätt gjort mig omöjlig i den svenska universitetsvärlden. För ingen normalt tänkande människa kunde ju, så gick resonemanget, komma på den bisarra idén att självmant söka sig till Turkiet.

Den häpenhet, varför inte förskräckelse eller medkänsla, som hemmansägare Rune Carlsson, "Rune på Hög", gav uttryck för säger egentligen allt. Så här

föll hans ord när han av min k. hustru Birgitta fick veta att jag arbetade i Istanbul: "*Ä Bengt i Turkiet? Hur kan han va där? Di ä ju muhammedaner och di skjuter ju på fôlk på gatera.*"

Att jag av svenska myndigheter hade förpassats till muhammedanerna och måhända där rentav placerats i arbetsläger stämde för övrigt väl med den bild man fått av mig, nämligen som en *misslyckad prästkandidat*. Alla i min hemsocken var väl medvetna om att jag en gång i tiden börjat studera till präst, vilket på landet och så sent som på 1950-talet var det högsta och finaste man kunde tänka sig i detta livet.

Med stort intresse hade man följt mina akademiska studier; med tillfredsställelse hade man sett mig praktisera prästämbetet i både Otterstads och Götene församlingar. Men någon prästvigning hade det inte blivit, något som inte bara var besvärande för mina föräldrar utan också i allra högsta grad gjorde Tolsjöborna konfunderade. Vad var det som var fel? Vad hade gått snett? Hade Bengt stött sig med biskopen i Skara, Sven Danell? Hade Bengt kört fast i studierna? Till slut kunde en annan Bengt, Bengt i Kvarna, inte hålla sig längre utan tog mod till sig och ställde en rak fråga: "*Hur du Bengt, när blir du*

*egentligen fullärder?"*³

Naturligtvis blev jag ställd. För vad svarar man på en sådan fråga? "Fullärder!" Meningslöst att berätta att jag tagit min teol. kand. för länge sedan (och detta med goda vitsord) men att jag *frivilligt* valt att inte låta prästviga mig. Och hur i all världen skulle man i ärevördiga Skara stift kunna begripa ett så huvudlöst beslut? Kunde verkligen någon med förnuftet i behåll välja att *inte* bli präst, "Det gudomliga ordets tjänare" (eller som det högtidligt hette på latin: *Verbi divini minister*)? Ofattbart. Vad båtade det att försöka förklara vad semitiska språk, arabiska, hebreiska, arameiska, var för något eller fastmer vad *nytt* kunskaper i dessa språk till äventyrs kunde medföra? Det visste jag ju inte ens själv. Till saken hörde nämligen att Lundaprofessorn i semitiska språk hade varnat oss: "*Man vill inte ha på sitt samvete att ha lockat in någon i ämnet. För man kan ju inte*", som han fortsatte "*bli något på det.*" (Defaitistiskt så det förslår ty han hade ju faktiskt själv lyckats "*bli något*".)

Så egentligen fanns det fog att koppla samman telefonlurens TYSK med *konspirationstänkande*. Och har

³. I en artikel med samma lydelse, "Hör du Bengt, när blir du egentligen *fullärder*?", sid. 54-65 i Skaraborgs akademis årsbok 2014, *Samma grogrund – olika blomning, Ledamöter av Skaraborgs Akademi berättar om sina livsval*, (Red. Niklas Schiöler & Karl-Erik Tysk), ges ytterligare information om Rune på Hög, Bengt i Kvarna och andra Tolsjöbors intresse för mina präststudier.

man dessutom länge umgåtts med araber, är det lätt att se verkligheten som en enda stor konspiration. Frågan inställde sig med obetvinglig kraft: *var jag måhända ett viljelöst redskap i ett större spel?*

Ja, nog var det märkligt, för att inte säga mystifierande, att jag hade hamnat i just Turkiet. Nya uppdrag i någon av arabvärldens tjugotal stater eller i Israel hade förespeglat mig men Turkiet? Nej! Det var visserligen på rekommendation av Gunnar Jarring som Carl-Gustaf Andrén hade rekryterat mig till föreståndartjänsten i Istanbul. Och Carl-Gustaf Andrén var liksom Gunnar Jarring en "tungviktare": teologiprofessor, Rector magnificus vid Lunds universitet, därefter universitets- och högskolekansler, slutligen ordförande i styrelsen för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Men vem kunde egentligen veta vilka order dessa två hade att lyda?

Ytterligare en märklig sak hängde samman med min anställning. Ett villkor för tjänsten, så var det sagt, hade varit att jag skulle bli *utlandssvensk*, d.v.s. begära utflyttning från Sverige. Antydde inte just detta, exakt som Tolsjöbönderna på Kålland trodde, att man från officiell svensk sida ville bli av med Bengt Knutsson? Nu, med telefonluren i handen, insåg jag hur väl allt stämde med *konspirationstanken*.

För mig, låt mig gärna säga det, hade det emellertid känts som en befrielse att komma bort från Lunds universitet och den professorsstrid, i vilken jag varit

involverad. Från att i ett tidigare befordringssammanhang ha höjts till skyarna som en lärdd, tillika professorskompetent, semitistdocent hade nu den tongivande i sakkunnigkommitten, dess *princeps sacerdotum*, "översteprästen" i semitistiken i Sverige, Fritiof Rundgren, gjort tummen ner.

Min akademiska skuld kunde sammanfattas i följande punkter: jag hade lärt mig *tala* både arabiska och hebreiska (det var inte detta semitisk professorskompetens gick ut på; vare sig professorn i Uppsala eller Lund kunde beställa en kopp kaffe på arabiska); jag hade ställt mig i UD:s och Svenska institutets tjänst som arabisktalande kulturemissarie till arabvärlden. Jag hade till yttermera visso "prostituerat mig" som kursuppläggare och kursledare i näringslivsinriktade arabvärldskurser. Sådant gör man inte, eller gjorde man inte, som seriös forskare.

Nu stod jag alltså där i Istanbul med luren i handen och måste fortsätta, få klarhet i vad det där enerverande TYSK kunde innebära. Tankarna och de olika tolkningsalternativen hade med blixstens hastighet genomkorsat min hjärna. Det var ju inte precis små perspektiv jag målat upp för mig själv.

Så med både bävan och förväntning i rösten fick jag ur mig frågan som måste ställas: "TYSK?"

Med häpenhet hör jag i andra ändan av linjen en svensk röst som säger: "Tysk, ja, jag heter så, Karl-Erik Tysk, präst i Skara stift."

Och han framför sitt ärende: vore jag, Bengt Knutsson, villig att kandidera för ledamotskap i en skaraborgsk akademi, som var under bildande.

En hedersam förfrågan, helt visst men samtidigt en *västgötaklimax* efter alla dramatiska spekulationer som inledningsordet TYSK förmått föda. Lättad å ena sidan över att interlokutören endast var en snäll representant för Skara stifts klerus och därmed (som jag fattade saken) inte borde innebära omedelbar *livsfara*, lite besviken å andra sidan över att TYSK inte förutspådde deltagande i ett internationellt hemligt spel på toppnivå kunde mitt svar inte bli annat än ett vördsamt ja. Visst kunde jag tänka mig att ingå i en skaraborgsk akademi. Ett år senare, den 18 november, ringde Karl-Erik Tysk igen och konstaterade kort: "Du kom med."

Mina vänner! Den här Karl-Erik Tysk, som hade kontaktat mig i Istanbul visade sig vara raka motsatsen till en prästerlig, eller för den skull, intellektuell lättviktare.

Alltsedan jag år 2000 återvände från Mellanöstern har jag i Karl-Erik Tysk lärt känna en person med lysande begåvning och förkrossande kunskapsinsikter. Och om vi undantar ostmetaforen i dikten "Vårän prost", så kan med Fröding om Karl-Erik Tysk sägas att han är "lärdd som själva den onde". Går man in på Google, finner man – och detta sida upp och sida ner – uppgifter om böcker och artiklar i så skilda

ämnena som teologi, filosofi, språk och botanik (han är expert på orkidéer och svamparten tickor) och många många andra områden. Ett författarskap som omfattar 4000 sidor text. Kommer därtill att han skriver fullvärdig poesi.

Som klerk är han i dagens Svenska Kyrka något så ovanligt som en troende präst, en den där inte viker sig för det politiskt korrekta eller för rådande folkopinioner, utan orubbligt håller fast vid Bibeln och bekännelseskrifterna. Med den intellektuella skärpa som kännetecknar honom har han sagt sanningar till både prästkollegor och biskopar. Han har följaktligen fått betala ett pris för sin teologiska hållning. Ty, som det arabiska ordspråket säger: *Qawlu l-ḥaqqi lam yada' li ṣadiq*, "När jag sade sanningen fick jag inte en enda vän."

Så därför, om egentligen biskops-, varför inte ärkebiskopsstolen egentligen varit Karl-Erik Tysks rättmätiga *Sitz im Leben*, har han här i Sverige fått nöja sig med hierarkiskt lägre församlingstjänster. Internationellt är han dock ett känt och uppskattat namn. Vad sägs t.ex. om följande? Karl-Erik Tysk har en stående inbjudan att bli biskop i Pakistans protestantiska kyrka.

Men vad som hos denne Kristi banérförare imponerar är inte bara hans teoretiska kunnande utan också att han omsätter sin tro i handling, allt enligt budskapet i Jakobsbrevet, kap. 2:26, "så är ock tron

utan gärningar död.” Efter sin pensionering har Karl-Erik Tysk ideellt, helt utan pekuniär ersättning (ja stundtals t.o.m. med utlägg från egen ficka), gett regelbunden undervisning i svenska språket åt asylsökande i Kungsgården och Sandviken. Och samtidigt med hela sin långa erfarenhet av själavård gett andligt stöd och uppmuntran åt sina adepter, av vilka många är muslimer.

Och om nu Svenska Kyrkan inte haft förstånd att tillvarata Karl-Erik Tysks kapacitet, så bör nämnas att han har statschefens, den svenske monarkens, öra. Karl-Erik har tilldelats konungslig medalj. Skäl: han var ciceron och tolk när kung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia för några år sedan besökte Gammalsvenskby i Ukraina. Till saken hör nämligen att Karl-Erik Tysk (förutom allt annat han kan) är en framstående slavist.

Summa summarum. Vi kan med rätta vara stolta över att ha Karl-Erik Tysk som Skaraborgs akademis ständige sekreterare.

Men, för att nu återgå till huvudfrågan, slump eller determinism, hur i all världen hade denne Karl-Erik Tysk fått nys om mig?

Svaret jag fick var att tipset hade kommit från statsvetarprofessorn, den från tv rikskände valanalytikern Sören Holmberg. Det var han som hade föreslagit mitt namn. Hur hängde nu detta samman?

Jo, Sören Holmberg hade jag mött i Istanbul i slutet av oktober 1997. Till saken hör att ambassadör Henrik Liljegren – den tredje generalkonsuln av fyra under mina sju år i Istanbul – hade talat med mig om svensk-turkiskt vetenskapssamarbete och hade då Sören Holmberg i tankarna. Sören Holmberg borde, det var Liljegrens uppfattning, vara den perfekta akademikern att på Boğazici-universitetet förklara vad svensk politisk verklighet är för något. Detta är sannolikt bakgrunden till att Sören Holmberg fick en inbjudan att komma ner till Istanbul för att själv, och på plats, sondera terrängen. (Och, det kanske skall tilläggas, 1997 var en fridfull tid; han slapp att konfronteras med den intrikata frågan om en viss alliansregering som "rökt" eller inte "rökt".)

Besöket ägde rum mellan torsdagen den 30 oktober och söndagen den 2 november 1997. Det visade sig vara en hel VIP-delegation som kom: förutom Sören Holmberg hans likaledes medie-kända hustru Britt-Marie Mattsson och deras två barn Johan och Jenny, vidare chefredaktören och ansvarige utgivaren för Göteborgsposten Peter Hjärne, dennes hustru Karin Tufvesson Hjärne och deras tre flickor Jossan (Josefin), Cilla (Cecilia) och Lollo (Louise), ett sällskap på iallges nio personer.

Av Henrik Liljegren fick jag frågan om jag ville vara gruppens ciceron i Istanbul, ett högst maktpå-

liggande värv. För hur betar sig en lantis från Kålland i sällskap med idel superkändisar? Jag svarade likväl ja: *kabul ediyorum*, "jag accepterar".

Mina farhågor att möta personer med konstlade manér och svårtolkad göteborgska kom på skam. Under peripatetiska övningar – långa vandringar – i Täckta basaren, Blå moskén, Aya Sofya och Top Kapi lärde jag känna en samling högst sympatiska och språkligt sett fullt begripliga individer. Och viktigast av allt: de var alla spontana och naturliga, därtill, i synnerhet barnen Johan och Jenny, försedda med smittande humor. Uttryckt på västgötska: *di va trev-vli'a å gôrroli'a*. M.a.o.: vi behövde ingen speciell humorfestival för att trivas tillsammans.

Men, det skall sägas, inte kunde jag helt koppla av. För det visade sig att sällskapet var väl påläst. Sören Holmberg själv visade sig inte bara ha siffror och statistik i huvudet utan var skrämmande kunnig i turkisk historia. Han visste allt om Bender-Varnitsa, om Carlopolis (ja, "Karlstad") och Karl XII:s femåriga vistelse i det Osmanska imperiet mellan åren 1709 och 1714.

Det var väl bara på en liten punkt, där jag trodde mig ha en extra detalj, och den gällde Karl XII:s utsträckta arm i Istanbul, nämligen generalen Stanislav Poniatovski. Om honom sägs det att han, förutom att vara en skicklig förhandlare, var en kvinnokarl av rang (m.a.o. *en dåtidens Jan Mårtenson*). När vi så stod

där i Top Kapis sydöstra hörn (och snart därefter skulle besöka sultanens harem) citerade jag fritt ur minnet vad Poniatovski sägs ha skrivit i sina memoarer: "Jag tjänade min konung dag och natt, både i vertikal och horisontell ställning."

Ingen kvinna jag ledsagat i Top Kapi har varit opåverkad av haremets. Det kan nämligen sägas vara ett praktexempel på det som kallas islams estetik. Den ena salen efter den andra, det ena gemaket efter det andra, idel mosaik i geometriska mönster, arabisk kalligrafi i den mest raffinerade form, rogivande vattenkonster, inbjudande divaner. Ja, tänk om man fått vara med på den tiden, att vara en av kvinnorna i sultanens harem, att endast tänka på att göra sig vacker, att varje dag drömma om att sultanen skulle välja just henne och ingen annan för sina nattliga äventyr. Mången en trånande kvinnosuck har jag hört.

Inte heller Britt-Marie Mattsson var opåverkad. Fascinerad av prakten i en paviljong i Top Kapis nordvästra hörn kunde hon inte motstå frestelsen att känna efter hur det kan ha varit under sultanernas tid. Alltså lade hon sig ned på en av divanerna, behagligt utsträckt, och förutskickade att så här ville hon i framtiden ta emot sina gäster i tv-studion. Hur det nu blev med den saken har jag emellertid ingen kännedom om.

Hur som helst. Uppenbarligen hade jag med betyget *approbatur*, "godkänt", fullgjort Henrik Liljegrens uppdrag att visa den göteborgska VIP-gruppen Istanbul. För annars är det svårt att förstå varför Sören Holmberg nådefullt skulle ha pekat på mig som potentiell ledamot av Skaraborgs akademi.

I sanning en historia så märkvärdig att den kunde vara hämtad från *Alf layla wa-layla*, "Tusen och En Natt".

Men, först som sist, frågan kvarstår. Var det slumpen som spelade in eller var det rentav determinismen, förutbestämmelsen? Och hur var det nu med Karl-Erik Tysk och Sören Holmberg? Och mig själv? Var vi självständiga aktörer, d.v.s. individer med egen fri vilja, eller måhända endast viljelösa redskap i nornornas ödestvinnade väv? Ja, vem kan säga?

Dock vågar vi på frågan "Skaraborgare, finns dom?" ge ett klart och obetingat svar om berättelsens två huvudpersoner, Karl-Erik Tysk och Sören Holmberg. Ja visst *finns* dom.

ÅSA BRANDT

Vad gör en glasblåsarpipa från Småland i Skaraborg ?

De glasblåsarpipor som Eva Ullberg använder i sin studioglashytta i Lidköping uppfanns för flera tusen år sedan.

På Arkeologiska Nationalmuseet i Neapel inryms alla de föremål som man hittat under utgrävningarna i Pompeji. I en av salarna finns en fantastisk utställning av glas och vi vet att Pompeji begravdes av aska från Vesuvius år 79 e.Kr. Enligt uppslagsböckerna så uppfanns glasblåsarpipan år 50 f.Kr. men den hantverkskunskap och den skönhet som föremålen på museet visar får mej att tro att kunskapen om att blåsa glas är mycket äldre än så.

Evas skålar för tanken till tusenårigt glas. Skålar som kunde ha prytt de vackra hemmen i Pompeji.

Eva tillhör den första generationens studioglaskonstnärer.

Studioglasets föddes på 60-talet i USA i en tid då allt var möjligt och nya vägar skulle prövas inom alla områden. Det var på den tiden självklart att en keramik kunde dreja, en silversmed smida sina smycken och en textilkonstnär kunde på egen hand tillverka de vackraste gobelänger.

För glaset såg det annorlunda ut. Glas tillverkades på de stora glasbruken av skickliga hantverkare.

Eva studerade glas och keramik vid Högskolan för design och konsthantverk HDK i Göteborg 1970–1974. Eleverna fick praktisera på Orrefors Glasbruk och där väcktes hennes intresse för glas men också tanken på att ha en egen studioglashytta.

På glasskolan i Orrefors mötte hon Durk Valkema från Amsterdam som senare kom att ge henne råd och hjälp när den första ugnen skulle byggas.

Familjen Valkema kom, under studioglasets första decennier, att spela en stor roll då flera svenska elever besökte eller fick utbildning vid konsthantverksskolan i Amsterdam. Det fanns vid denna tid ingen utbildning i Sverige därför att man helt enkelt inte trodde att en konsthantverkare själv kunde lära sig blåsa glas.

Eva bygger sin första studioglashytta ute på landet i Högstena i dåvarande Skaraborgs Län.

Gården ligger vid vägs ände men det spelar ingen roll eftersom Eva inte vill öppna sin ateljé för besökare. Hon vill arbeta i lugn och ro och hon kan sälja sitt glas på det nyöppnade kollektivet för glas och keramik i Stockholm, Blås & Knåda.

När familjens barn blir större blir livet på landet, med transporter av barn och gasol till ugnen, alltför komplicerat och familjen bestämmer sig för att flytta till Lidköping. Bakom beslutet att flytta finns också fastighetens belägenhet. Den smala vägen utgör ett problem då gasolbilarna blir större och större och leveranserna av gasol till smältugnen blir osäkra. Eva bestämmer sig då för att bygga en elektrisk smältugn och ritar på egen hand den ugn som hon än i dag använder.

Detta är så tidstypiskt för pionjärtiden inom studioglaset. Vi konstnärer var helt enkelt tvungna att själva fixa de verktyg vi behövde för vår verksamhet. Det fanns helt enkelt inte någonting att köpa färdigt för en liten glashytta. Allt var tänkt och tillverkat för de stora glasbruken.

Det var många unga blivande studioglaskonstnärer som tog sig fram på den smala vägen till Högstena för att få lära sig hur en liten elektrisk smältugn för glas fungerade.

1984 flyttar familjen till Lidköping och den elektriska smältugnen följer med till det nya huset som inrymmer både bostad och glashytta.

Verkstaden fungerade bra men efter en tid så påpekar en besökare från Glasriket i Småland att det glas hon smälter kanske inte är så nyttigt att använda då det tycks innehålla frätande ämnen.

En tandläkare rekommenderar Eva att testa förekomsten av tungmetaller i blodet. En läkare konstaterar att Eva drabbats av blyförgiftning. Utan utbildning om glas var vi inte bara okunniga i tekniska frågor utan även om de hälsorisker som fanns när vi arbetade i våra verkstäder. Yrkesmedicin kunde hjälpa Eva att reducera de farliga tungmetallerna och efter 3-4 år har blyförgiftningen lämnat skelettet utan bestående skador. Denna tid av trötthet, som följer med en blyförgiftning, blev tung för en hårt yrkesarbetande mamma med två barn.

Eva var med i de första diskussionerna om att starta en ny försäljningsplats för konsthantverk i Stockholm. Tidigare fanns Konsthantverkarna på Mäster Samuelsgatan men en ny generation ville ha en egen försäljningslokal.

Blås & Knåda öppnade 1975 och har haft stor betydelse inte minst för de konsthantverkare som har sina verkstäder utanför Stockholm. Nu kunde Eva koncentrera sig på sitt arbete i Skaraborg men visa och sälja sitt glas i Stockholm. Genom kollektivet fick hon också kollegor och möjligheter till utställningar i den Kungliga huvudstaden. Eva är fortfarande

medlem och tar ett stort aktivt ansvar för butiken som finns på Hornsgatan i Stockholm.

1984 bildade Åsa Brandt, Ulla Forsell, Eva Ullberg och Anders Wingård "4 Freeblowers" för att gemensamt kunna göra internationella utställningar. Genom ett stipendium kunde vi alla delta i en konferens i New York samt resa runt i USA och besöka ett stort antal studioglashyttor.

Vi fyra var vid denna tidpunkt de enda i Sverige som arbetade med glas i egna verkstäder och de internationella kontakterna var oerhört viktiga för oss.

Eva som är född i Jämtland kommer som vuxen till Skaraborgs län. Hon upplever jordbruksbygden med de stora godsen och den välfärd som finns i trakten samt den vackra staden Lidköping som genom en framsynt arkitekt i stort sett undgick den skövling av gamla hus som drabbade alltför många svenska städer.

Hon upplever också att Skaraborg består av många små orter som lever sitt eget självständiga liv. Ingen stor centralort tar död på handel och liv i de mindre orterna.

Rörstrands porslinsfabrik anlitar formgivare för sin tillverkning av porslin och keramik och hon kan träffa kollegor även på hemmaplan.

Eva valde att arbeta med glas men var som de flesta andra studioglaskonstnärer utbildad keramiker.

Vänern, vattnet, är för Eva den viktigaste källan till trivsel och avkoppling. Inköpet av den 18 meter långa "Skutan" gör att hon måste skaffa kustskepparintyg för att kunna vara med och segla galeasen. All fritid i familjen går nu åt att restaurera skutan som Eva upplever som en stor vacker träskulptur. Seglingarna tillsammans med familj och vänner går under semesterperioden till olika hamnar runt om i våra svenska farvatten. För kortare seglatser är Vänern med sina tusentals öar en skatt som ännu är relativt oupptäckt av seglare.

I dag kan Eva kvittera ut sin pension men hon arbetar fortfarande halvtid i sin verkstad. Hennes dricksglas med dekor av flygande måsar har blivit en klassiker.

Under sin yrkesverksamma tid har Eva utfört många offentliga utsmyckningar. Volvo i Göteborg är det första företag som beställer en utsmyckning och denna följs av en beställning till Journalisthögskolan i samma stad.

Utsmyckningar finns också i Karlstad, Strömstad och Jönköping. I Lidköping kan man se en utsmyckning för Västra Götalandsregionens Sjukhus.

Glasblåsarpiporna i Eva Ullbergs ateljé är tillverkade i Småland men nära det original som uppfanns för flera tusen år sedan och genom Eva har denna tradition att blåsa glas förts vidare in i modern tid i det gamla "Skaraborg".

KARL-ERIK TYSK

Från Poznań via Montevideo till Falköping

I badkaret satt Lars-Oscar naken. Han hade klätt av sig sina kläder. Var de låg i den lilla lägenheten, kan jag inte erinra mig. Jag lade nog inte märke till det. Till och med stomipåsen var borta. Hans snaggade hår var lika grått som vanligt och de vita mjällkakorna lyste i kapp med kaklet över badkaret. Men hans blick var mer frånvarande än annars. Han såg inte ens på oss som just hade brutit upp dörren till lägenheten. Det var som om han befann sig i en annan tillvaro och inget inbrott i den här världen kunde störa hans beslutsamhet. Badrummet låg mitt emot ingången, dörren var öppen och vi såg alla Lars-Oscar i det som kunde ha blivit hans sista skälvande minut. I handen höll han en vanlig brödkniv som från den breda basen vid skaftet långsamt smalnade

av mot spetsen. Kniven var direkt riktad mot kroppen. Det var alltför uppenbart vad han tänkte göra. Det var som om han redan hade passerat gränsen. Men han skulle kallas tillbaka.

Jag har ingen aning om var Lars-Oscar tänkte sätta in det dödliga sticket. Troligen hade han inte gjort som en av mina andra bekanta. Denne, som just gått igenom en skilsmässa, stack kniven mellan två revben rakt in i hjärtat. Han gjorde det framför ett porträtt av den förlupna hustrun. Det var en handling full av vanmäktig vrede. Till det krävs det både styrka och mod. För egen del har jag aldrig ens vågat vidröra tanken. Det hela skedde samma dag som jag själv deltog i ett seminarium om självmord och där jag i någon mån försvarade det filosofiska självmordet som Durkheim kallar det. Alla självmord är inte ett rop på hjälp eller ett resultat av mental oordning. Några görs efter moget övervägande och till synes moraliskt oantastligt. Nåväl, den dödes far hade en gång sålt en livförsäkring till min mor. Jag hade just börjat skolan och ett långt liv låg framför mig. Det behövde på något sätt återförsäkras. Jag betalade ända till pensioneringen en ringa summa vår och höst till den försäkringen och hoppades få ut några slantar den dagen jag blev pensionär. Däremot har jag aldrig brytt mig om att se till att den blev justerad i enlighet med inflationen, tilltagande ålder och ansvar.

De hade ringt mig från sjukhuset och talat om att Lars-Oscar var försvunnen. Det enda ställe dit han rimligtvis kunde ha gått var till sin egen lilla lägenhet på Gudhemsvägen. Jag åkte snabbt som ögat dit, sprang de få trappstegen och kastade mig på ringklockan. Ingen vare sig svarade på mina tillrop eller öppnade men jag hörde hur det rörde sig innanför dörren. Jag vet inte hur men jag påmindes senare om att jag hann rådgöra med Lars-Oscars läkare på psykiatriska kliniken vad jag skulle göra. Jag ringde sedan polisen som kom och bröt upp dörren.

Många gånger efteråt har jag frågat mig om jag gjorde rätt. Jag tror ändå det. Åtminstone blev det en lättnad för Lars-Oscars bror som några dagar senare trots alla svenska byråkratiska regler hann fram i tid. Det var innan Lars-Oscar dog av en något för stor morfing som egentligen skulle ha lindrat hans smärta men som i stället på ett barmhärtigt sätt för alltid gjorde slut på hans lidande.

När vi körde tillbaka Lars-Oscar till sjukhuset var det hans sista resa mellan lägenheten och sjukhuset. Han återvände aldrig hem. Vi klädde Lars-Oscar i hans bästa kostym, satte på honom strumpor och skor innan han lades i kistan, helt enligt polsk praxis.

När jag i slutet av 1975 började som sjukhuspräst på Falbygdsklinikerna träffade jag ganska omgående Lars-Oscar. Han vistades då på en av avdelningarna på sjukhuset.

Lars-Oscar föddes i Polen. Han bar en gång samma stolta förnamn som några av de polska kungarna, Kazimierz, nog så svårt att uttala för nordbor som inte är vana vid de slaviska språkens mångfaldiga sje-ljud. Hans efternamn tvingade än mer till labial ekvilibristik. I en engelsk variant som han använde under några år var det lättare att komma tillrätta med. Därför hade han helt sonika bytt hela sitt namn till det i hans öron mera svenskklingande Lars-Oscar Pard. Alternativet i ansökan om namnbyte hade varit Leo Pard eller Leo Pold. Poznań var hans födelsestad. Han hade två syskon, en bror och en syster. De bodde kvar i Poznań. Systemen gifte sig med en matematiker och brodern blev busschaufför.

Under kriget kom Lars-Oscar till Tyskland. Han berättar själv: "1942 kom jag till Berlin i sällskap med tjugo fransmän. Där fick vi arbeta på SUM Vergaser Gesellschaft i närheten av Jannowitzbrücke. Varje vecka om inte varje dag utsattes vi för bombardemang från engelsk sida. Arbetet var inte hårt. Våra chefer och förmän tolererade vårt uppförande. Fransmännen fick ganska många paket från Frankrike. I dem fanns vin. De var generösa mot mig som ingenting hade. Det enda jag hade var längtan till mina föräldrar som var osäkra på om jag levde."

"På Michael Kirchstrasse gjorde jag bekantskap med en elegant homosexuell man som var i min ål-

der, ungefär 22 år gammal som visade kärlek och respekt för mig. Han försökte kyssa mig men det tyckte jag inte om. Det var synd om honom. Han var snäll och vänlig. Jag fick några parfymerade brev från honom. Han hade en verkligen vacker och balanserad handskrift. Jag tror än idag att han var en nobel person. Jag uppskattade honom mycket och jag beklagar inte bekantskapen med honom. En stor stad har många överraskningar.”

”1943. Det fanns tillfälle för mig att läsa Mein Kampf. Jag läste 88 sidor och tyckte att jag varken var för eller emot författaren. Men boken var svår att smälta. Det lönade sig inte att läsa den från pärm till pärm.”

”1944. En solig söndag reste jag med fröken Nummer till Potsdam och trädgården i Sansouci. Vi promenerade en hel timma och hade mycket trevligt tillsammans. Men vår bekantskap höll inte länge. Hon var för dyr i drift för min plånbok. Med andra ord: Hon hade stora pretentioner och det var helt naturligt eller också ett stort fel.”

Lars-Oscar återbördades till Polen. Han gjorde någon slags militärtjänst i Gdynia. Jag hann aldrig i detalj fråga honom om hans vistelse där. Därifrån flydde han 1945 i samband med att den sovjetiska ockupationen ersatte den tyska. I alla fall hamnade hans far i Wejherowo, några mil från Gdynia. Han lär

till och med ha suttit några perioder i den polska sejmen.

”Där fanns många fina saker att hämta som kostade mycket pengar. Till exempel tavlor, filatelistiska samlingar, kläder, möbler. Jag fann en parabellum utan skott och jag tog litet kläder till eget bruk. Mat och snaps fanns där också. Pistolen bytte jag med en amerikansk flottist från UNRA mot ett paket Lucky Strike. Jag hade pengar att gå på Dancing i Gdansk eller Gdynia. Jag hade några amerikanska vänner i mitt sällskap. Jag var guide och mellanhand. Men med engelska gick det inte långt. Saken var nämligen den att jag inte kunde engelska. Men jag hade tittat i tidskrifterna Time och Life och förstod att kommunismen inte var särskilt bra. Allt som var amerikanskt var störst och bäst. Fördenskull deserterade jag från polska marinen efter ett halvt års rekrytövningar.”

Lars-Oscar lyckades rymma och hamnade så småningom via Västeuropa i Montevideo i Uruguay. Där livnärde han sig bland annat som tolk och skoputsare. I Montevideo blev han emellertid sjuk och återvände som sjöman till Europa för att till slut hamna på ett svenskt mentalsjukhus.

”Jag gömde mig i maskinrummet på en amerikansk båt. Men när båten var på väg till Amerika fiskade de upp mig ur hålet med ett vapen i handen. Jag fick handbojor på mig och en man från maskinrummet tog mig till kapten. Kaptenen bedömde

mina språkkunskaper och mitt uppträdande och bestämde att jag fick stanna ombord utan att arbeta. Jag trodde att jag var på väg till nya världen, Amerika, men tyvärr (kanske det var bäst så) kom jag aldrig dit. Båten kom till Härnösand. Jag fick många gåvor av amerikanerna. Två poliser tog mig iland: Jag var i Sverige. Vintern härskade där. Allting var så nytt.”

”En gång tänkte jag att jag var på månen. Allting var så stelt och automatiskt. Men snart gick det bättre. Jag kom till Kummelnäs i närheten av Stockholm och gjorde bekantskap med utlänningar i lägret. Där fanns danskar, norrmän, finnar, tyskar, judar från Ungern och polacker från koncentrationsläger. Vi var ganska fria och fick åka skidor ute eller stanna inne i en sal där man kunde läsa, skriva eller spela kort. Efter en tid fick man arbetstillstånd någonstans i Sverige.”

”Mitt första arbete (1946) var i Storlien som diskare på Högfjällshotellet. Efter ett slagsmål med en ryss fick jag anställning som köksbiträde på Trädgårdsföreningens restaurang i Göteborg och på Palace Hotell. Snart träffade jag Zygmunt. Han var lite av en alkoholist och kvinnotjusare. Det var inte svårt att skaffa sig jobb på en båt, där jag trivdes i vackert väder och var sjösjuk när vågorna gick höga.”

”Det är konstigt att jag lärde mig tyska i Polen, franska i Tyskland, engelska i Sverige och spanska i Frankrike. Men att kunna språk det betyder att man

kan vara i kontakt med många människor som har likadana intressen. Det är fråga om kärlek och förståelse. Det är fråga om poesi och musik. Vi polyglotter går i samma riktning."

Här börjar Lars-Oscars anteckningar bli dunkla: "Folk fick upp ögonen för poesi och musik i (?) tid. Det var fråga om att hålla triumf och broderskap i en riktning men de var trötta på ära och berömmelse när katastrofen blev större än väntat. I Berlin och på alla fronter var allt på väg att gå sönder. Men en sak var säkert. De fick förlora tid men inte initiativ till en ny dag. Ordning och punktlighet har dominerat tysk disciplin."

Ett handskrivet fragment skulle lika gärna kunna berätta en dröm som återger ett faktiskt händelseförlopp: "På vägen från Oksywie till Göteborg mötte jag kaptenen som jag vill gå förbi obemärkt. Men han tilltalade mig: Vart är ni på väg?" Jag sade: "Jag är på väg till Centralstationen för att hämta mina sjömanssaker." "Vad, i sådana skor?" Mina skor var bruna smorda med svart skokräm. "Gå tillbaka till Oksywie!" Jag tänkte träffa några amerikaner och ta mig en drink i Gdynia. Nu måste jag gå tillbaka till kasernen: Jag blev illamående och kände en våldsam impuls att skjuta ner kaptenen. Jag gjorde ingen gest men kaptenen hade läst mina tankar och med ett språng avväpnade han mig."

Lars-Oscar hade inte mycket i denna världen, när han kom till Falköping. I början på sjukhusvistelsen var väl hans tillhörigheter reducerade till noll. Det var inte första gången han saknade yttre ting. Så småningom skaffade han sig emellertid ett schack, som vi tillbringade många timmar framför. Jag vill inte säga att han blev någon större schackspelare, men han bjöd ändå ett tappert motstånd. Han lyckades också köpa en skrivmaskin.

1974 fyllde Lars-Oscar femtio år: "När man är femtio har man ingen vändpunkt och ändå önskar man minnas det förflutna. När man inte har någon returbiljett har man inte någon tid att förlora. Det är ett nöje att skriva om kuriösa och vardagliga saker inte bara för att få applåder utan huvudsakligen för att bli förstådd."

Efter några år förbättrades Lars-Oscars levnadsvillkor. Han fick en egen lägenhet i Falköping och hans ekonomi förändrades i positiv riktning. Han kunde till och med skicka avsevärda belopp till sina släktingar i Polen. Han började så smått på sina memoarer, men de blev aldrig mer än ett opublicerat fragment.

Föga visste han väl att fragmentet spelat en stor roll i litteraturens historia. Han hade nog hoppats på att så småningom kunna ge ut dem. Hans översättare till Interlingua antyder något sådant i ett bevarat brev.

Brevet från översättaren lyder i sin helhet i svensk översättning: "Din vän i Lund skriver till dig. Jag har inte glömt dina dikter, din prosa eller dig själv. Jag har läst dem med intresse och uppmanar dig att fortsätta kanske på prosa i form av "memoarer". Men också dina dikter väcker mitt intresse. Det är i alla fall mycket lättare att kasta ner en dikt på papper. Kanske memoarerna förbryllar dig en smula. Det är inte lätt att komma ihåg. Jag menar att det är svårt att göra det. Jag känner en skribent här i Lund som är åttio år. Han vill inte skriva sina memoarer. Han vill se framåt. Han har skrivit böcker om Shakespeare som har blivit väl mottagna.

Hösten är här. Dagarna är grå och fuktiga. Skolan tar mer av mitt arbete än jag hade tänkt mig. Det kanske beror på mina klasser i engelska som är tre det här året. I november tror jag mig få tid att översätta litet av dina dikter till interlingua. Ha tålamod, min vän, tills dess! Valet är genomfört. Sverige har i alla fall inte gått åt helvete (än)! Jag väntar mig inga stora förändringar av den nya regeringen. Kanske ifråga om energin (kärnkraften). Jag för min del anser i alla fall att det är bra att det har blivit ett makt-skifte. Jag hoppas att det blir fler kompromisser och lösningar med en stor majoritet bakom sig än tidigare. En "revolution" passar inte svenskarna, tror jag. (Inte heller en reaktion!) Fortsätter du dina meditationsstudier? För närvarande finner jag inte så

många elever i skolan med det intresset. Men kanske. Jag och min hustru fick en kraftig förkylning i september när vi återvände till staden med våra "baciller". Men vi är nu på nytt friska, *comme si comme ça*. För tillfället översätter jag också dikter från grekiska och latin för en bok på 80 A-4 sidor (för ekonomins skull). Jag intresserar mig för de antika diktarna och latinen är inte så svårt för mig. Jag hoppas du har fått Pomperipossa av Astrid Lindgren i min översättning. En bagatell men roande. Nu måste jag sluta. Många hjärtliga hälsningar från mig och min fru."

Det finns också ett brev på engelska från Lars-Oscar till översättaren bevarat: "Att ha pengar eller inte ha? I dag skall jag skriva till dig om en bagatell. Men du får göra som du vill. Vad du än gör så är det bra. Jag har fått de första fem kronorna. Första steget till en förmögenhet är taget. Men det är något som komplicerar det hela. Du har arbetat hårt med översättningen av mina dikter. Jag är skyldig dig mer än femhundra kronor. Och du skickar mig ett bevis för att skapa en överdriven ärlighet. Vill du rädda mitt liv? Om du vill göra mig riktigt lycklig så skriv då och då. Du kan behålla pengarna. Vill du inte behålla dem kan du ge dem till Interlinguaklubben (Inticlub). Jag hoppas du inte missförstår mina goda avsikter. Med hjärtliga hälsningar till dig och din hustru. Din gamle vän."

Lars-Oscar var något mera lyckosam i sitt poetiska hantverk. Hans skrev under några år en rad dikter som fortfarande ligger opublicerade i den del av hans kvarlåtenskap som tillföll mig. Jag gjorde några tafatta försök att få delar av dem utgivna på svenskt förlag, men de var nog litet väl konventionella i förlagsredaktörernas ögon. Själv hade han i alla fall lyckats få ett mindre antal dikter publicerade i ett häfte på Interlingua. Det står fortfarande i min bokhylla som jag både har och inte har tillgång till. För den som kan latin och några romanska språk är det inte särskilt svårt att förstå Interlingua, men jag undrar om ens någon utom jag själv har orkat läsa Lars-Oscars dikter. *Inter le stellas* – Mellan stjärnorna – heter diktsamlingen.

Lars-Oscar hade en relation med Marianne. Hon var en mycket begåvad kvinna. Det syntes fortfarande i femtioårsåldern att hon hade varit ovanligt vacker. Men hon led av en mycket kraftig manodepressivitet som behandlades med så starka läkemedel att hennes röst mer liknade den åldrande polacken Johannes Paulus' än en kvinnas i sina bästa år. Under de maniska perioderna stegrades hennes aptit på män till bristningsgränsen. Det var väl så Lars-Oscar kom in i bilden.

Till denna kvinna skrev Lars-Oscar en dikt

M – med dina ögon
har du förtrollat mig
du är havet och horisonten
du är storm och eld
du är tystnaden och sången
är våren och blomman
du är regnbågen och kärleken
du är ljusets källa
min edelweiss

Det finns en dikt i två versioner som handlar om kvinnan, med ord som för tankarna till Ordspråksboken och Predikaren.

KVINNA

det gör detsamma
var du befinner dig
i mittpunkten av glädje
i periferin av stor sorg
du förblir alltid det
vad du har velat vara
vacker som en blomma
och giftig som en orm

Marianne var gift med en läkare mitt uppe i karriären, men tvingades till skilsmässa. När det sedan var

som bäst hade hon en lägenhet i grannstaden, dit också jag någon gång blev inbjuden tillsammans med Lars-Oscar.

Men Mariannes och Lars-Oscars intellektuella utbyte betydde nog stundtals lika mycket som deras sexuella. Lars-Oscar var en av de få patienter som någorlunda nådde upp till hennes intellektuella nivå. I flera avseenden var han henne säkert överlägsen. På ett av Lars-Oscars papper har en kvinna skrivit: Jag beundrar din nyfikenhet. Jag skulle tro att det var Marianne.

Lars-Oscar blev inte bara en patient som jag besökte utan också en av mina allra bästa vänner. Vi kom att resa en hel del till framför allt hans hemland. Vår första utlandsresa gick dock till Holland. Det var den som blev mest dramatisk.

Det var en natt i början på 80-talet. På ett nästan mirakulöst sätt hade Lars-Oscars släktingar fått klart för sig att han efter alla dessa år befann sig i Sverige. De hade i Poznań sett en svenskregistrerad bil med ett firmanamn som var identiskt med Lars-Oscars efternamn. Sedan hade de fått hjälp av Röda korset att göra närmare efterforskningar. Och i Holland fanns en systerdotter gift med en polack.

Nu var vi på väg dit för att träffa inte bara hans syskonbarn utan också systemen som skulle komma från Polen. Ett kärt återseende efter mer än trettio år.

Jag som hans följeslagare, han som en modern pilgrim med hopp om att återse släktingar och få tala sitt hemlands tungomål som en gång i Poznań. Vi hade just somnat i liggvagnen. En skön sömn som fram på småtimmarna skulle ta oss över den holländska gränsen. Vårt mål var Biervliet, öltunna på svenska, om det skulle ha något större intresse. Vi skulle byta i Bergen op Zoom för att sedan åka färja till Terneuzen. Lars-Oscar hade lätt för språk. Så han roade sig med att försöka få den holländska servitrisen att förstå honom genom att använda ett slags svollänska i konversationen.

Färjan hade nått Puttgarden och den västtyska polisen utförde rutinmässigt sin passkontroll. De tittade på mitt pass utan att göra någon som helst min av att kommentera den svarta, helt obetydliga identitetshandlingen. Så var det Lars-Oscars tur. Jag trodde inte annat än att också den granskningen skulle ta kortast möjliga tid. Han lämnade fram sitt pass, som var av betydligt äldre datum än mitt eget. Kanske var det grönt. Jag minns inte så noga. De tittade på det och konstaterade högt att där varken fanns visum till Holland eller transitvisum för Förbundsrepubliken. Visum, undrade jag som kände mig skyldig att ingripa. Ja, det här passet är ett främlingspass och då behövs visum. Vi kan visserligen släppa in honom i Tyskland men han blir obetingat stoppad vid den holländska gränsen. Ni måste åka

tillbaka och skaffa visum på konsulaten i Köpenhamn, sade kontrollanten med ögonen riktade mot Lars-Oscar. Jag började protestera utan resultat. Ni kan lugnt resa vidare, fick jag till svar. Det kunde jag självklart inte. Lars-Oscar och jag var på den här resan oskiljaktigt förenade. Vi lämnade båda slokörade och trötta tåget för att ta nästa förbindelse tillbaka till Köpenhamn.

Sedan dess vet jag vad det är att bli avvisad vid en gränsstation. Det har drabbat miljontals människor, men för mig var det den första och enda gången. Det tog oss ett dygn att återvända till Puttgarden, denna gång försedda med nödiga visa men utan de bekväma liggplatserna. Vi fick nöja oss med vanliga sittplatser. Vad jag minns av den fortsatta resan erinrar om en av de bästa diktrader jag känner som Eva-Stina Byggmäster har skrivit: Hund ser ullstrumpor, luktar av. Men Lars-Oscars fotsvett gjorde knappast en hunds perfekta luktsinne nödvändigt. Hade det nu varit ullstrumpor hade säkert fötternas påverkan på omgivningen påtagligt dämpats.

Jag glömmer aldrig det fantastiska återseendet på en station i Rotterdam. De båda åldrande syskonen möttes igen och de kunde samtala med varandra som de en gång gjort i sin ungdom i Poznań. De skulle träffas flera gånger under årens lopp.

När Lars-Oscar 1984 var i sin födelsestad Poznań skrev han en dikt som finns både på svenska, polska och spanska i några olika versioner:

GNISTOR

tiden stiger ur avgrunden
till hälften är den mjuk
till hälften är den hård
och hamrar naken sjöstrand

dag fylld av bräckligt ljus
murar av protester växer
döv himmel väntar och
ger löfte om god skörd

natt med öppna armar
i graven utan sol
dansas gammal menuett
till stjärnornas takt

dagen lever av smärta
natten dör av glädje
Jag gråter djupt
för att jag har
en poets hjärta

Lars-Oscars mediciner ledde så småningom till att han drabbades av cancer i urinblåsan. Det är en inte helt ovanlig komplikation för den som ständigt måste äta vissa typer av psykofarmaka. Från början var det inte något livshotande men i den schweiziske juristen Peter Nolls efterföljd vägrade Lars-Oscar operation. Dels bagatelliserade han det hela och trodde inte att det var så farligt. Det var som om han inte riktigt ville ta in att han hade fått en svår sjukdom. Han mobiliserade i stället sina försvar. Dels tyckte han säkert att det skulle vara pinsamt om en operation påverkade hans manlighet. Motståndet mot ett operativt ingrepp var hårdnackat och ingen av oss som ihärdigt försökte övertyga honom lyckades. Han var totalt oemottaglig för argument. Det föreföll som om han inte hade förmåga att se tillräckligt långt framåt.

Så småningom spred sig cancern och Lars-Oscar fick en tumör på grovtarmen. Den stoppade upp hela systemet och det var nödvändigt att lägga upp en stomi. Det var inte lätt att förlika sig med för Lars-Oscar men han tvingades resignera. Han sade inte så mycket om det. Han var mestadels fåordig men man kunde på hans kroppsspråk förstå att han tog det ganska hårt. Trots att han fick hjälp av hemsjukvården lyckades han aldrig riktigt sköta stomipåsen. Den sötsura lukten vilade tungt över den lilla lägenheten. Det mesta i lägenheten grodde igen. Jag gjorde

ett tappert försök att få ordning på badrummet. Toaletten gjorde jag ren med saltsyra och Lars-Oscar var mäkta förvånad när han kom hem. Så rent hade det nog aldrig varit.

På slutet läste Lars-Oscar Swedenborg. Det var kanske en tröst för honom att se fram emot ett liv i andarnas värld. På den tiden hade jag inte ägnat mig särskilt mycket åt den märklige andeskådaren. Jag kände ett slags skygghet inför att gå in i den världen. I stället upplevde jag något av valfrändskap både med Kellgrens förakt för swedenborgare och den pietistiska traditionens tveksamhet inför det sällsamma geniet. Därför blev det nog bara några förstulna kommentarer från min sida, när jag såg vad Lars-Oscar studerade. Idag kanske jag hade fångat upp det bättre. Fastän född katolik var Lars-Oscar till sin natur en synkretistisk sökare. Han fann det lika naturligt med Bhagavadgita som med en vanlig nattvardsgudstjänst i sjukhuskapellet. Trots min närhet till Lars-Oscar förblev hans innersta dolt för mig. Men jag är numera säker på att hans yttre liv har en invärtes mening, något som i alla fall liknar det som Swedenborg tänkte sig.

Lars-Oscars bror Roman som under de sista åren besökt honom en del i Sverige hann till slut fram till dödsbädden. Men det var ett verkligt under. De polska myndigheterna visade sig oerhört generösa och snabba i behandlingen av ärendet medan det

svenska Invandrarverket än en gång visade att det tillhörde en gammal synnerligen byråkratisk förvaltningstradition som ibland agerar ytterst omänskligt. Det tog två veckor för dem att fatta beslut medan myndigheterna i det kommunistiska Polen reagerade med vändande post.

Vi klädde Lars-Oscar i hans finaste kostym och begravningen ägde rum i all enkelhet i början av mars 1989. Vi var inte så många. Förutom hans bror som hade kommit från Polen var det Lars-Oscars läkare och jag själv. En del av begravningsakten hölls på polska. Jag hade tagit den billigaste kistan som gick att få tag i. Lars-Oscar hade inte så mycket pengar kvar, eftersom han redan under sin livstid gett bort det mesta av sina sparade slantar till släktingarna i Polen. Men min vän på begravningsbyrån hjälpte mig att hålla kostnaderna nere. På det sättet blev det också en gravsten där. Både Lars-Oscar och hans bror ville att graven skulle vara på min kyrkogård. Jag känner en oerhörd stolthet över det.

På kyrkogården i Torbjörntorp står idag en gravsten inte långt från ingången till kyrkan. Den är ganska liten och oansenlig, men den döljer den märkliga historia som jag snuddat vid. Det står också helt kort att han föddes i Poznań och dog i Falköping. Därmed avviker den från de övriga minnesvårdarna på kyrkogården.

Lars-Oscar öppnade en ny värld för mig. Tack vare honom började jag lära mig polska och intressera mig för den polska kulturen. När jag första gången begav mig till Warszawa, hade jag en adress i fickan till en familj i Mokotów. Kvinnan hade några somrar varit hårfrisörska på mentalsjukhuset och där träffat Lars-Oscar. Hon var en av de otaliga polacker som under åren sökt sig till Sverige för att tjäna pengar och skapa sig bättre förutsättningar i sitt hemland. På vinst och förlust åkte jag hem till henne och hennes man som arbetade på en möbelfirma. Jag skulle till Kraków dagen därpå och fick en ny adress, denna gång till en fysiker som enligt uppgift kände en präst som jag gärna ville ha kontakt med. På det sättet började mina kontakter med det land som under något decennium nästan skulle fungera som mitt andra hemland.

Författarna

MARIANNE AHRNE är filmregissör och författare. Hon har skrivit, regisserat och klippt ett fyrtiotal långfilmer, tv-serier och dokumentärer. Hon har också skrivit nio böcker, sex romaner och tre reseberättelser. För ögonblicket förbereder hon en långfilm baserad på Simone de Beauvoirs debutroman *L'Inuitee* (sv. *Den inbjudna*).

ÅSA BRANDT är glaskonstnär, född 1940 i Mariestad och utbildad vid Konstfackskolan, Gerrit Rietveld Academie i Amsterdam och Royal College of Art i London. 1968 startade hon Europas första studioglasytta i Torshälla. Hon finns representerad på bl.a. Nationalmuseum, Hokkaido Museum of Modern Art i Japan, Coming Museum of Glass i USA, The National Museum of Modern Art i Tokyo, Sveriges Glasmuseum i Växjö samt Eskilstuna Konstmuseum.

LARS BÄCKSTRÖM, född 16 mars 1953 i Uddevala, är en svensk vänsterpartistisk politiker, lärare och ämbetsman. Bäckström var riksdagsledamot 1988–2006 (Västra Götalands läns västra valkrets). Han var vänsterpartiets gruppleddare i riksdagen 1996–2006 samt dess talesman i ekonomisk-politiska frågor. Från 2004 till 2008 var Bäckström styrelseordförande i Post- och telestyrelsen. Den 21 januari 2008 tillträdde han som landshövding i Västra Götalands län.

SÖREN HOLMBERG är professor emeritus i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, mest känd från SVT:s valvakor varje valår. Han forskar om väljarbeteende, representativ demokrati och kvalitet i samhälleliga styrsystem och är fortfarande verksam inom SOM-institutet, QoG-institutet och Valforskningsprogrammet. Han är uppvuxen i Skövde; släkten Holmberg härstammar från Ljungstorp ovanför Varnhem – mitt i Svea rike.

SÖREN HÄGGROTH, född och uppvuxen i Moholm, är doktor i statsvetenskap och hade fram till sin pensionering anställningar inom den statliga förvaltningen, bl.a. som statssekreterare i Finansdepartementet och generaldirektör i Fortifikationsverket. Han har haft uppdrag inom olika internationella organisationer, bl.a. OECD och FN, och

har under senare år arbetat som rådgivare inom den offentliga sektorn både i Sverige och utomlands, bl.a. i Vietnam och Kambodja.

BENGT KNUTSSON, född 1936 i Lidköping och uppvuxen på Kålland, är docent i semitiska språk (arabiska, hebreiska etc.). Han har tjänstgjort vid universiteten i Lund, Stockholm och Göteborg och har långvarig erfarenhet av Mellanöstern och Nordafrika som institutschef och diplomat (Jerusalem, Istanbul, Kairo, Alexandria). Är nu aktuell med en ny bok: *Arabiska visdomsord*. Knutsson skriver även om västgötsk dialekt.

JAN MÅRTENSON, född i Tidaholm 1944, nu bosatt i Malmö, har givit ut 26 böcker, diktsamlingar och romaner, nu senast memoarboken *Som det kan bli* (2009) och diktsamlingen *Dikter inifrån* (2008) och *Tid att älska* (2013). I 30 år var han knuten till tidningen Arbetet och har sedan arbetat som frilansjournalist. Innan hans deckarskrivande namne debuterade utgav han två böcker och är därför med rätta Den Ursprunglige Jan Mårtenson.

CARL HENRIK OHLSSON, född 1953, blev agronom vid SLU 1978. I tjugo år var han verksam vid Hushållningssällskapet Skaraborg, [varav de tolv sista som vd](#). 1997 blev han vd för Länsförsäkringar

Skaraborg i arton år fram till sin pensionering 2015. Carl Henrik har under sitt yrkesverksamma liv bl a varit styrelseledamot i Sveriges Lantbruksuniversitet, ordförande i Handelskammaren Skaraborg och utsetts till Årets Skaraborgare av Radio Skaraborgs lyssnare 1995. Han har för närvarande fortsatta uppdrag som vd i Skaraborg Invest AB, styrelseledamot i Högskolan Skövdes styrelse, [ordförande i Gothia Intresseförening](#), ordförande i Next Skövde Destinationsutveckling AB, samt styrelseledamot i Vara Konserthus.

KARL-ERIK TYSK är född i Mariestad 1946. Vid sidan av sitt yrke som präst har han arbetat med handledning, botanik och internationella kontakter med framför allt Gammalsvenskby i Ukraina, Polen, Östtyskland och Pakistan. Inom dessa områden har han gett ut ett flertal skrifter, senast i handledning *Der fremtiden blir til* (2013).

Skaraborgs Akademi – ledamöter

1. Lars Bäckström
2. Carl Henrik Ohlsson
3. Sören Häggroth
4. Marianne Ahrne
5. Maria Küchen
6. Trygve Carlsson
7. Helena Stålnert
8. Sören Holmberg
9. Barbro Lennéer-Axelsson
10. Jan Mårtenson
11. Bengt Knutsson
12. Per Bergström
13. Madelene Sandström
14. Åsa Brandt
15. Niklas Schiöler
16. Ronnie Sandahl
17. Hanna Fahl
18. Karl-Erik Tysk

Hedersskaraborgare

Sixten Bengtsson (1998)
Robert Gustafsson (1999)
Jan Guillou (2000)
Olof Lagercrantz (2001)
Birger jarl och Stefan Jarl (2002)
Kronprinsessan Victoria (2003)
Jörgen Fogelquist (2004)
Kristina Lugn (2005)
Mustafa Can (2006)
Lennart Jörälv och Lars-Erik Linnarsson (2007)
Per Oscarsson (2008)
Erik Andersson (2009)
Carina Burman (2011)
Frans Helmerson (2012)
Gert Wingårdh (2013)
Gunilla Pontén (2014)
Thomas G:son (2015)
Sivan Johansson (2016)

Skrifter utgivna av Skaraborgs Akademi

1. Snille och Blixt I, 2003
2. Snille och Blixt II, 2004
3. Snille och Blixt III, 2009
4. Mitt Skaraborg, 2012
5. Från Beowulf till Stikkan Anderson, 2013
6. Samma grogrund – olika blomning, 2014
7. Från Skaraborg till evigheten, 2015
8. Skaraborgare – finns dom?, 2016